

Szigetlét

írások
fényképek
beszélgetések

SZIGETLÉT

Délvidék felfedezése 1.

Szerkesztő Tóth Livia

A kiadvány megjelenését
a Bethlen Gábor Alap támogatta

BETHLEN GÁBOR
Alap

SZIGETLÉT

Írások, beszélgetések, fényképek

Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete
Újvidék, 2014

A fotókat Bencsik István, Ferencz Csaba, Kecskés István,
Léphaft Pál, Martinek Imre és Tóth Livia készítették

TÉMÁK NYOMÁBAN

Megtartotta első riporttáborát a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete

Hogy milyen az, amikor egy településre legalább tizenöt újságíró érkezik? Nos, erről elsősorban az erzsébetlakai tudnának nyilatkozni, akik augusztusban egy nem mindennapi rendezvény házigazdái voltak.

Riporttábor szervezésével ünnepelte meg fennállásának tizedik évfordulóját a Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete. Az eseménynek az erzsébetlakai Nemzetközi Természetvédelmi Kutatóközpont adott otthont, de az erdélyi, kárpátaljai és vajdasági résztvevők bejárták a környező településeket is.

Az ötlet a Magyar Újságírók Romániai Egyesületének tapasztalata alapján született, akik már rendeztek hasonló táborot. A különböző régiókból és szerkesztőségekből érkezett kollégák megpróbáltak olyan témákat találni és feldolgozni, amelyek számíthatnak a nézőik, hall-

Msr. dr. Német László megyéspüspök az újságírókkal

gatóik, olvasóik érdeklődésére, a hangulatos esti beszélgetések során pedig megosztották egymással gondolataikat és örömeiket.

– Közép-Bánátot, illetve Erzsébetlakot azért választottuk, mert ide a vajdasági újságírók is ritkábban jutnak el, pedig ezen a vidéken sok jó kezdeményezés van, amelyekről a Kárpát-medencében is érdemes hírt adni. Mi a falusi turizmusra, a konyhakertészek munkájára, a Császár-tó természetvédelmi területre, az écskai Lázár-kastély történetére hívtuk fel a figyelmet, de az erdélyi *Háromszék* lap újságíróját például az itteni katolikus bolgár lakosság élete érdekelte – mondta TÓTH LÍVIA, a VMÚE elnöke.

A csoport Nagybecskerekén találkozott dr. Német László megyéspüspökkel, aki a püspökség múltjának és jelenének ismertetése mellett számos feltett kérdésre, mint például az egyházi vagyon visszaszámaztatása, is választ adott. A három nap alatt az újságírók megfordultak Lukácsfalván, Titelen és Écskán, valamint hosszabb sétát tettek a Császár-tó természetvédelmi területen.

AMBRUS ATTILA, a *Brassói Lapok* főszerkesztője örömet fejezte ki, hogy Erdély után megkezdődött a Kárpát-medence, illetve első lépésben Vajdaság felfedezése. Véleménye szerint az örökös rohanás miatt az újságíró általában nem tudja kellőképpen beleélni magát a kiválasztott témába, a riport viszont olyan műfaj, amely időt és elmélyülést követel.

A jelenlévők megállapították, öröm látni ezeket a kis falvakat, ahol a lakosság száma folyamatosan csökken, az ott élők azonban nem adják fel a küzdelmet, és igyekeznek megtartani a közösséget.

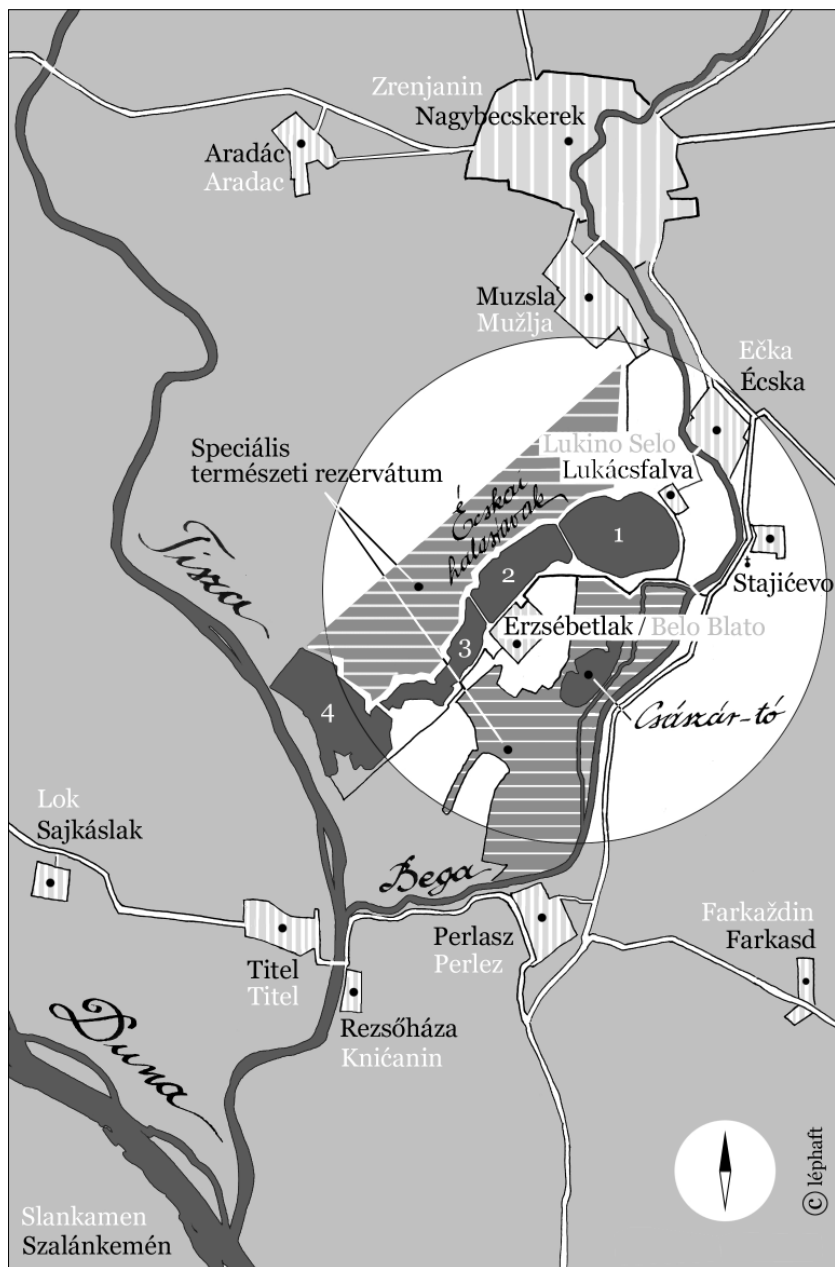
A riporttábor létrejöttét – amely első volt ugyan, de remélhetőleg nem utolsó – a Tartományi Tájékoztatási Titkárság és a Magyar Nemzeti Tanács támogatta. A VMÚE az ott készült anyagokat kiadványba rendezte, amelynek megjelentetését a Bethlen Gábor Alap tette lehetővé.

(Tha)

Hét Nap, 2013. augusztus 21.

**A nagybecskereki Nepomuki Szent János
katolikus székesegyház**

A VENDÉGFOGADÓ FALU

*Erzsébetlak – a horgászok, vadászok és kikapcsolódásra
vágyók paradicsoma*

Az egyik kollégám csodafalunak nevezte a közép-bánsági Erzsébetlakot, de bizonyára senkit sem hagy közömbösen ennek a világ zajától jól elrejtett településnek a szépsége. Már az oda vezető útról, a Bégáról, a halastavakról, a Császár-tó természetvédelmi területéről is ódákat zenghetünk, a háromnyelvű helységnévtáblát elhagyva elsősorban a fehérre meszelt törzsű szibériai nyírfasort csodálhatjuk meg, majd szembetűnik az utca tisztasága, rendezettsége is. Már kezdjük is érteni, miért érzik jól magukat azok a vendégek, akik a fokozatosan erőre kapó falusi turizmus áldásait élvezni látogatnak el Erzsébetlakra.

KÜZDELEM A MAGYAR OSZTÁLYOKÉRT

A vidék 74 méteres tengerszint feletti magassága enyhén kiemelkedő szigetet képez, valószínű, hogy a terület egykor szigetet alkotott a Pannon-tengerben. A Nagybecskerektől 17, Belgrádtól 60 kilométerre fekvő Erzsébetlakot a világhálón található ismertető szerint 1600 holdnyi földterület övezi, de ebből csak mintegy 600 hold művelhető.

A lakosság egy része korábban halászattal foglalkozott, de a konyhakertészet, a nádvágás és újabban a falusi turizmus is sok családnak biztosít megélhetést. Az idén hagyományteremtő szándékkal nádvágó világbajnokságot szerveztek, de számos más ötlettel is igyekeznek fellendíteni a magyarok, szerbek, bolgárok, szlovákok alkotta kis közösség életét. A faluban valóban él a többnyelvűség, ott-tartózkodásunk során többen hangsúlyozták, elképzelhetetlen, hogy a más-más nemzethez tartozó szomszédok vagy utcabeliek ne értenék meg egymást.

Az óvoda szerb nyelvű, az általános iskola alsósai magyar, szerb, illetve szlovák osztályba járhatnak, ötödiktől nyolcadikig viszont ismét mindenki szerb nyelven tanul – magyar és szlovák anyanyelvápolás-órákkal és a hétvégi bolgár iskolával kiegészítve. A magyar gyermekek többsége a nagybecskereki középiskolákban az anyanyelvű tagozatokat választja, hogy a főiskolán vagy az egyetemen a leggyakrabban ismét az állam nyelvére váltsanak.

POZSÁR-HALÁSZ ÉVA tanító néni, aki egyben a helyi Császár-tó Magyar Művelődési Egyesület elnöke is, elmondta, minden tavasszal komoly küzdelmet folytatnak a magyar gyermekek beiskolázásáért. Ilyenkor sorra járkák a családokat, és próbálják meggyőzni a szülőket, hogy magyar első osztályba írassák a kicsinyeket. Az idén csak nyolc óvodás volt, őket kell szeptembertől „háromfelé” osztani.

– Bizony, előfordult, hogy az udvarba be sem engedtek, egyszerűen hátat fordítottak nekem. Ilyenkor nagyon elszomorodom, de tudom, tovább kell taposni a sarat, mert különben hol lennénk és hova jutnánk? – mesélte Éva miközben a tájházat szemléltük. Az épület egyébként nemcsak a régi tárgyak bemutatására szolgál, kemencéjét, nyitott kéményű tűzhelyét használják is, lepényt, kalácsot sütnek benne az erre járó csoportoknak, a táborozó gyermekeknek.

A művelődési egyesület kis tánccsoportjának, a Pipacsnak 26 tagja van – beleértve az óvodásokat is. A nagyobbak tánccsoportja a Szita-kötő, az asszonykórus a Tavirózsa nevet viseli. Szép, beszédes nevek a vizekkel körülvett élettérben.

MILYEN AZ ERZSÉBETLAKI BIRKAPAPRIKÁS?

A Császár-tó, az écskai halastavak, a Tisza és a Béga torkolata, Titel, Újvidék, Belgrád közelsége, az érintetlen természet, a szennyezetlen levegő arra készítette a helybelieket, hogy Erzsébetlakon turisztikai egyesületet alakítsanak.

Saját házában jelenleg öt család fogad vendéget, ami 30 helyet jelent, a Tartományi Környezetvédelmi Titkárság és az olaszországi, lombardiai támogatással öt-hat évvel ezelőtt felépült nemzetközi kutató- és oktatóközpont kényelmes szobáiban, valamint az udvarban lévő három házikóban 22-en szállhatnak meg, a katolikus parókián szintén harmincan férnek el.

Pozsár István és Pozsár János

– Ez majdnem száz személy – összegzi POZSÁR ISTVÁN, az egyesület elnöke. – Jönnek hozzánk a horgászok, a vadászok, de a kikapcsolódásra, csendre, finom, egészséges ételekre vágyó nagyvárosiak is. Lehet sétálni, kerékpározni, vagy csak egyszerűen élvezni az egyedülálló erzsébetlaki vendégszeretetet. Különböző víkendprogramokat tervezünk, amelyekkel még inkább idecsalogathatnánk a látogatókat. Az áraink mérsékeltek, a szállás magánházaknál 5 euró, a reggeli és a vacsora 3-3, az ebéd szintén 5 euró. Az érdeklődők finom házi termékeket, kolbászt, túrót, pálinkát stb. vásárolhatnak. Van néhány nagyobb rendezvényünk, mint az augusztusi juhásznapi, a szeptemberi falunapi, az októberi édes nap vagy a katolikus és az evangélikus templom búcsúja, de újabbakat is szeretnénk meghonosítani.

Arra a kérdésre, hogy mire lenne még szükség a faluban, Pozsár István a medencét említette. Annak tudatában, hogy a települést különböző vizek veszik körül, a válasz furcsának tűnhet, de a magya-

Erzsébetlak a Császár-tóról fényképezve

rázat egyszerű: a magánosított halastavak gazdái nem engedélyezik a fürdőzést.

POZSÁR JÁNOS az elnöke az amatőr szakácsok, hagyományápolók és környezetvédők idén áprilisban alakult egyesületének, amelynek már több mint harminc tagja van. Egyelőre azzal szeretnének némi bevételhez jutni, hogy minden hónap utolsó szombatján értékesítik a maguk főzte birkapaprikást, de más elképzeléseik is vannak, például a hagyományos disznótorok szervezése, a lakodalmi szokások éltetése.

János vőfélyként is tevékenykedik, de sajnálattal állapítja meg, egyre kevesebb a munkája, hiszen évente már csak két-három lakodalmat tartanak. A magyar kultúregyesületben feldolgozták az erzsébetlaki lakodalom egy részét, a menyasszony búcsúztatását.

– Nagyon nehéz volt a Gyöngyösbokréta szabályzata által megkívt hét percben beleférni – mesélte János, aki szerint a teljes lakodalom eljátszása is vonzó lehetne a turistáknak. Tőle értesültünk arról is, hogy

A nemzetközi kutató- és oktatóközpont

a multság elképzelhetetlen az ebédre felszolgált híres erzsébetlaki birkapaprikás nélkül, amelybe egész krumplikat főznek bele. Hogy az éték valóban fejedelmi, arról mi is meggyőződhattünk.

HOGY MINDENKINEK JÓ LEGYEN!

A SIMON házaspár, Anna és János két barátságos szobát kínál a vendégeknek. Míg Annuska néni a frissen sült palacsintát tette elének, János bácsi a kertben lévő fóliasátrával kívánt dicsekedni. Nyugdíjas éveiben organikus termelésbe kezdett, büszkén mutatta a fűtős, magasra futó paradicsombokrokat.

– Először kutat fúratam, mert a növényeket nem szabad vezetékes vízzel locsolni, majd felállítottam az első, tíz méter hosszú fóliasátramat. Ez a mostani 22 méter hosszú, 2,5 méter magas, 4,80 méter széles. Csepegtető öntözőrendszerem van, permetként csalánlét használlok.

Simon János

Simon Anna

Kezdetben a konyhakertészet csak a család szükségleteit elégítette ki, most már eladásra is jut. Nálam a paradicsom első és utolsó ára is száz dinár, és mondhatom, van rá kereslet. Nem akarok ebből meggazdagodni, inkább csak eltöltöm az időmet. A melegítés bevezetésén is gondolkozom, mert elképzeltem, milyen jó lenne újévkor a ropogós malacpecsenye mellé friss paradicsomot kínálni.

Annuska néni, aki az iskolában is szakácsnő, nagyon szeret sütni-főzni. A patikatisztaágú kamrájában házi készítésű befőttek, savanyúságok garmadája vonzza a kíváncsiskodó tekinteteket.

– Az ételt a saját termesztésű, egészséges zöldségfélékből és az itthon nevelt baromfi és disznó húából készítem magunknak is, a vendégeknek is. Kizárólag kútvízzel főzök. Ez nem gyorsétel, mert szerintem egy rendes ebédre legalább három órát rá kell szánni. A vendégeink horgászok, nyugdíjasok, szerelmespárok, akik nemcsak innen a környékről, hanem Romániából, Magyarországról, Bulgári-

Tájház

ából, Szlovéniából és Horvátországból, de Nišből és Kraljevóból is érkeznek. Természetesen vannak közöttük olyanok is, akik évről évre visszajárnak.

Annuska néni életfilozófiája egy mondatban megfogalmazható: ha becsületesen, szívvel-lélekkel dolgoznak, akkor a vendégnek is és a háziaknak is jó lesz. Ebben csak igazat adhatunk neki!

Tóth Livia

Hét Nap, 2013. augusztus 28.

Bencsik István, Agárdi Gábor, Ambrus Attila, Csőke Csaba, Ferencz Csaba, Léphaft Pál, Tóth Livia, Ugron Levente, Martinek Imre, Kókai Zsolt, Horváth Attila, Almási Irén, Maletaški Krisztina

NEM LEHET KARBA TETT KÉZZEL ÜLNI

A Vajdasági Magyar Újságírók Egyesületének nyári riporttáborában
TERNOVÁ CZ ISTVÁN, az Újvidéki Rádió szerkesztője **POZSÁR HALÁSZ ÉVA** tanítónővel, az erzsébetlaki magyar művelődési egyesület vezetőjével beszélgetett el a település életéről. Az alábbiakban a rádiós hangfelvétel szerkesztett változata következik.

- ▶ Ha jól értesültem, az iskolában csak az alsó tagozatokon folyik magyar nyelvű oktatás?
 - Igen, az óvodában szerbül tanulnak a gyermekek, de a szlovák és a magyar kicsinyeknek hetente kétszer van anyanyelvópolás-órájuk. Elsőtől negyedekig magyar, szlovák és szerb nyelven egyaránt kombinált tagozatok léteznek, vagyis az első és a harmadik meg a második és a negyedik osztályt vonják össze.

- ▶ Ilyen feltételek mellett hogyan tudják a gyerekek, akár a magyarok, de a bolgárok vagy a szlovákok is, megőrizni az anyanyelvüket?

- Nagyon nehezen, hiszen rengeteg a vegyes házasság, a szülők gyakran nem is tudják eldönteni, melyik legyen a gyermek anyanyelve. Egy-egy családon belül több nyelven is beszélnek, például az anyuka magyarul, az apuka szlovákul, de a közös nyelv mindig a szerb.

- ▶ Amikor korábban, az árvíz idején itt jártam, azt tapasztaltam, hogy egy fiatalember a helyi közösségben magyarul, szlovákul és szerbül is nyilatkozott, de úgy, hogy senki sem mondta volna meg, melyik az anyanyelve. Ez itt szinte mindenkire jellemző?

- Az idősebbek zömére igen, de a fiatalok és a gyerekek inkább a szerbet beszélik jól.

- ▶ A magyar gyermekeket oktató tanítónőnek mi mindent kell tennie azért, hogy minden évben legyenek magyar elsősök? Például kilincselni?

- Igen, valóban azt kell tenni, házról házra járni, másként nem megy. A vegyes házasságban élő szülőket meg kell szólítani, el kell nekik magyarázni, mit nyernek azzal, ha a magyar tannyelvet választják a gyermekeiknek. Sokat segít az is, hogy működik a magyar művelődési egyesület. A kis táncsoport tagjaival fellépésekre járunk, nyáron táborokba megyünk, például a magyarországi testvértelepülésünkre. Ezen a módon 70-80 gyermek is eljutott már külföldre.

Erzsébetlakon viszonylag szegény emberek élnek, a családoknak nem igazán jut nyaralásra, tehát ezek az utazások is vonzóak lehetnek, hogy a magyar osztályt válasszák. A művelődési egyesületünket Császár-tónak hívják, 2014-ben lesz tízéves, de a csoportoknak is a környékre jellemző élővilágból választottunk neveket: Tavirózsa aszszonykórus, a nagy táncsoport Szitakötő, a kicsik a Pipacsok.

- ▶ Ezek a gyerekek hogyan boldogulnak, amikor befejezik a nyolcadik osztályt?

- Vannak, akik magyar tannyelvű középiskolát választanak, de a többségük inkább szerb nyelvű középiskolában tanul tovább. A többnyelvűség viszont megmarad náluk, mert – mint már említettem – a családban gyakran két-három nyelvet használnak.

- ▶ Milyen feladata van egy tanítónőnek, a művelődési élet szervezőjének itt, a riporttáborban, az újságírók között? Az imént a tájháznál osztotta meg velünk a tudnivalókat, de korábban a konyhán szorgoskodott!

– Kevesen vagyunk, mindennel kell foglalkozni! Itt van a férjem is, a sógorom is, szinte az egész család. Segítünk, amit kell. Nem lehet karban tett kézzel ülni és várni, hogy elfogyjon a faluban a magyarság. Itt, Erzsébetlakon minden évben valóságos közelharcot vívunk azért, hogy a magyar szó, a magyar zene teret kapjon, és még hosszú időn át megmaradjon. Most éppen Tavirózsa-bált szervezünk, várjuk a környező magyar falvakból is az érdeklődőket.

► Tudnak itt még a magyarok mulatni?

– Meghíszem azt!

► **Van-e a falunak napja, templombúcsúja?**

– Szeptember utolsó hétvégéjén van az úgynevezett falunap, ami még a régi világból maradt ránk. Sokan ajánlották már, töröljük el, találjunk másikat, de mivel vegyes közösségben élünk, ez nem könnyű feladat. Nem tudjuk, melyik dátum lehetne az, ami mindenkinek megfelel? Erzsébetlak a falunk neve, és Szent Erzsébet a templomunk védőszentje, tehát november 19-én van a falu búcsúja.

A katolikus közösségen belül vannak magyarok, szlovákok és bolgárok. A magyarok és a szlovákok körülbelül egyforma számban élnek a faluban, mindkét népcsoport 500-500 lelket számlál, a bolgárok kevesebben, mintegy kétszázan vannak. De laknak itt szerbek, horvátok, muzulmánok, németek stb. A templomban az egyik hétvégén magyar mise van, a másik hétvégén bolgár.

Azt is el kell mondani, hogy a fővárosból, Belgrádból nagyon sokan vesznek itt ingatlant, amit hétvégi házként használnak. Őket főleg a sporthorgászat vonzza, de működik nálunk a falusi turizmus is, házaknál szobákat adnak ki a vendégeknek.

► **Van egy gyönyörű tájházuk is!**

– Igen, lassan tíz éve működik. A diákok tömegesen látogatják, egész évben van érdeklődés. Egyébként akik idejönnek, szinte mindnyájan megcsodálják, milyen szép egyetértésben él a falu lakossága.

► **Ez azt jelenti, hogy itt soha nem voltak incidensek, nem csaptak össze a magyarok, szerbek, szlovákok?**

– Ilyesmire nálunk soha nem volt példa.

► **Milyen jövőt jósol Erzsébetlaknak? Hogyan maradhatnak hűek az itt élők a saját nyelvükhöz, kultúrájukhoz?**

– Nagyon nehéz jóslatokba bocsátkozni, de az biztos, hogy mindnyájunknak harcolni kell, kapaszkodni a gyökereinkbe. Ebben az anyaország is segíthet nekünk. Sokan felvették a magyar állampolgárságot, de ennek az a hátránya, hogy sokan, főleg az apukák, elmennek külföldre dolgozni. Nagyon reméljük, hogy nem viszik ki a családot is, inkább idővel ők is visszajönnek.

► **Ehhez kívánok Önöknek kitartást, valamint ahhoz is, hogy itt maradjanak, sokasodjanak és ápolják a saját kultúrájukat!**

PALTYÁNOK A BÁNÁTI NÉPEK TENGERÉBEN

Erzsébetlak, Lukácsfalva, Écska, Szentmihály, Muzslya – sorolta TÓTH LÍVIA vajdasági kolléganőnk a számomra ismeretlen helységneveket, amikor pár napos szakmai (és nem csak szakmai) együttlétre invitált levelével.

Bevallom, egyikről sem hallottam, olvastam eddig, pedig a mai Szerbiába szakadt egyharmadnyi Bánát nem volt idegen számomra. Szegedi közösségsszervezők révén a Kárpát-medence majd minden szegletéből összesereglett busznyai csapattal jártuk közel egy évtizedig ezt a csodálatos közép-európai egységet, mindannyiunk honát, amit, reméljük, nem végzetesen szabdaltak darabjaira a huszadik század hatalmi harcai, ordas eszméi. Akkor a legdélebbi magyar település, Székelykeve volt az egyik vajdasági úti cél, a nagybecskereki püspöki székhelyre, az említett települések térségi központjára csak néhány óra jutott. A kilencvenes

Erzsébetlak a Nagyboldogasszony-napi mise után

évek elejét, közepét írtuk, az évtizedekig szétszabdalt magyar és székely kapcsolatokat foltozgattuk, s a paltyán kifejezés – ha el is hangzott – nem maradt meg emlékezetemben. Mint ahogy Románia nemzetiségi térképén is e bolgár népcsoport – a paltyán a katolikus bolgárok népi megnevezése – egyet jelentett a kommunizmus igáját szintén megélt Bulgária többségi, ortodox vallású lakóival, a többbezsres bánáti, római katolikus bolgárok története elkerülte figyelmemet.

Nem csoda hát, ha az előzetes kutakodás során azonnal „horogra akadt” a téma, elvégre riporttáborba hívtak. Ráadásul olyan embertől lehetett remélni a beavatást, aki paltyán pap, szalézi szerzetes létére Muzslyán húsz éve bentlakásos otthont alapított és működtet a szórványban élő magyar fiatalok számára, hogy nemzeti kultúrájukat, katolikus vallásukat megőrizhessék.

A TANÍTÓ SZERZETES

KALAPIS STOJANT – mert róla van szó – viszont már nem volt könnyű „horogra keríteni”. De korántsem azért, mert vendéglátóink nem ismerték volna, hanem mert Stojan atya szinte megállás nélkül szolgálja az Urat és annak népét. Legyen az magyar, horvát vagy paltyán. Kétnapi telefonálgatás után az erzsébetlaki katolikus templom sekrestyéjében foghattunk először kezét. Nagyboldogasszony-napi misére készült, és bő egy órával később már Lukácsfalva katolikus hívei hallgathatták igehirdetését, aznap reggel pedig az écskai Keresztelő Szent János-templom hatalmas kupolái alatt mutatta be a szentmiseáldozatot.

Így nem meglepő, hogy amikor a paltyánok történetéről, mai helyzetéről érdeklődtünk, visszakérdezett:

– Az egészet? Mert az hosszú...

ARANYBÁNYÁSZOKBÓL FÖLDÖNFUTÓK

– Bolgár katolikusok már a nagy szakadás után is léteztek: azok, akik hűségesekek maradtak a római pápához – kezdi történeti áttekintését Stojan atya. – Később erős közösség alakult ki Csiprovácbán [*mai hivatalos nevén Ciprovti, Bulgária észak-nyugati szeglete* – szerk. megj.], mert

aranybányászattal foglalkoztak, de a bolgár császárok és a török pasák is kihasználták. Jöttek bányászok különböző országokból, voltak horvátok, akik főleg az ezüstkészlethez igyekeztek hozzáférni. Ott maradt fenn egy nagyobb katolikus bolgár közösség, úgy öt-hatezer fős város lehetett, a ferencesek kolostort, iskolát működtettek. 1688-ban, amikor Pikolomini osztrák tábornok lezavarta a törököket Macedóniába, s ott kitört a tífusz, ezért nem tudott továbbmenni és végső győzelmet aratni a törökök felett, a katolikus bolgárok menekülni kényszerültek. CONSTANTIN BRANCOVEANU, az akkori Vlachia fejedelme által írt levél tanúsága szerint akkor jöttek át Olténiába. Itt laktak negyven évig a föld alatt, katakombákat ástak maguknak, mert nem kaptak letelepedési jogot. Brancoveanu azt írja, hogy 1690-ben sokan a tatárok betörése elől a szászokhoz menekültek, Szebenben, Brassóban kaptak is szállást – jó pénzért. Tulajdonképpen egész Óromániában szétszéledtek, sokan beolvadtak.

Kalapis Stojan szalézi atya: nehéz sorsa volt a bánáti bolgároknak

A „BEFOGADÓ” MONARCHIA

Stojan atya tömör történeti áttekintését kiegészítendő belenéztem néhány elérhető forrásba. Ha lehet néhány mondatban összefoglalni a térség népeinek tizenhetedik századi „vesszőfutását”, akkor így fogalmazhatnánk: a birodalmi (osztrák–török) háborúk ütközőzónájában a ki- és betelepítések, kényszerű elvándorlások kora ez. Mint ahogy a későbbi századok is...

– A paltyánoknak is volt egy nagy püspökük, NICOLA STANISLAVIČ. Az ő közbenjárására is – folytatja Stoján atya – MÁRIA TERÉZIA rendeletben engedte meg, hogy a bolgárok letelepedjenek Bánátban, először Óbesenyőn és Vingán 275 évvel ezelőtt, 1738-ban. (A Nagyboldogasszony napját megelőző és követő héten, tehát épp ottjártunkkor, a bánáti bolgárok több helyszínen emlékeztek a nevezetes évfordulóra.

Itt a közösség számbelileg gyorsan növekedett – folytatja a szerzetes –, öt-hat gyermeke volt minden családnak, Óbesenyőn húsz év múlva már nem volt elegendő föld. Akkor elkezdődött a kirajzás, először a mai Romániába, Bolgártelepre (ott most már csak a templom meg három ház áll), aztán Berestyére (a mai Románia területén Brestea), Dentára, Módosra (Jaša Tomić). A környéken először Écskára jöttek 1793-ban, a gróffal, Lázár Jánossal írtak alá szerződést, hogy harminc évig dolgoznak, s akkor kapnak földet, házhelyet. De János meghalt, mielőtt lejárt volna a harminc év, és a fia nem akarta elismerni a szerződést, még két év kellett volna, hogy megkapják a jussukat. Ahogy átjövünk a Bégán, ott volt az első Lukácsfalva, jó föld volt ott is, rengeteget dolgoztak, mégis egyszobás, nádfedeles kunyhókban laktak, nagy szegénységben éltek. Ennek ellenére azt mondják, hogy 28 évig egyetlen panasz vagy bírósági ügy nem volt. Ekkor indultak el sokan Lukácsról, és telepedtek le Ivanovára (Sándoregyháza), Székelykevére, Kanakra, Módosra, Ólécre, Gogendorfbra.

SZEMÉLYES KÖTŐDÉSEK

A szalézi szerzetes, aki négy társával együtt a vidék katolikusainak több környező faluban is szolgáló pásztora, s akivel magyarul beszélgetünk, további újrakezdésekről, át- és letelepedésekről beszél. Hiszen a török kivonulása után volt itt lecsapolás, gátépítés, árvíz, Bécs árverésen árulta a hatalmas területeket és az ott lévő falvakat. De személyes vonatkozásokra is kíváncsiak vagyunk (LÉPHAFT PÁL-lal, a *Magyar Szó* szerkesztőjével együtt faggatjuk, és kezdettől tegeződünk).

► **Honnan származik a Kalapis név?**

– Szerepel Železnán (szabad fordításban Ércfalva), a Csiprováctól nem messze lévő egykori falu lajstromaiban, amit a törökök elpusztítottak, ma egy tábla jelzi, hogy ott település volt. Görög eredetű név, Kalapisz vizeskorsót jelent. Van családfám, apámnak a dédnagyszüleiig vezethető vissza, anyám családját Kálnákovnak hívták, a magyarok csináltak belőle Kálnokit.

Ferencz Csaba és Kalapis Stojan Lukácsfalván

► **Milyen iskolába jártál?**

– Az első négy évet Erzsébetlakon magyarul tanultam, pedig első osztályban nem tudtam egy szót sem magyarul. Szlovákok között éltem, otthon bolgárul beszéltünk, s mivel a katolikus iskola magyar volt, a szlovák pedig evangélikus, mi, bolgárok magyar iskolába mentünk. Mindez a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején. Ötödiktől mindannyian szerb tagozatra iratkoztunk, magyarok, bolgárok, szlovákok egyaránt, mert csak az volt. És nem volt az osztályban egy szerb gyerek sem. Középiskolába már Szlovéniába mentem, a szaléziekhez. Az állam nem ismerte el azt az egyházi iskolát, így év végén vizsgázni kellett az állami iskolában. Muzslyán most négyen vagyunk szalézi papok, Stanko Tratnjek (szlovén), Janez Jelen (bolgár), Varga Zoltán (magyar) és én. A teológiát is ott fejeztem be, papszentelés után ide kerültem, mert más nem tudott magyarul.

► **S miért éppen magyar kollégiumot alapítottál, vezetsz?**

– A szaléziek mindig oktató-nevelő rend voltak, és itt magyar kollégiumra volt szükség.

PALTYÁN JÖVŐ

► **Hogyan maradhatott fenn ez a közösség, és mi lehet a jövője? – kérdeztük végül a rendkívül közvetlen, már első kézfogásunkkor tegeződő szerzetest.**

– A szülők mindig, most is, fontosnak tartották, hogy fennmaradjon a bolgár nyelv, a kultúra, a vallás. Senki nem írta le, de benne volt az ember vérében, még akkor is, ha itt sok volt a vegyes házasság, a keveredés. Igaz, ma már ritkán van bolgár mise, mert a misére nemcsak bolgárok jönnek, hanem katolikus szlovákok, horvátok is. Úgyhogy a bolgárok énekelnek bolgárul, az énekkar, a pap misézik horvátul, a magyarok szlovákul meg horvátul hallgatják a liturgiát. Egyik vasárnap magyarul, a másik vasárnap horvátul misézünk.

Hol él a legszámosabb bolgár közösség?

– Itt, Vajdaságban Sándoregyházán, mintegy háromszázan, Blatón (Erzsébetlak) 180-an, Székelykevéen immár kevesen. A többség Romániába szakadt, ott mintegy nyolcezen vagyunk, két újságot is kiadnak,

rádióadás van, irodalmi alkotások születnek, hat plébánián paltyánul is van ige hirdetés.

► **Mennyiben különbözik a bulgáriai bolgár nyelvtől a paltyán?**

– A mi nyelvünk egy tájszólás volt abban az időben, és az is maradt, de külön szabványosították. Megértjük egymást, de az utolsó bulgáriai nyelvreform során, 1947-ben több orosz szót vettek át ott a török rovására. A paltyán az ősi bolgár nyelv. Paltyán azt jelenti, hogy Pálnak a követője. De nem minden katolikus bolgár vallja magát paltyánnak, például a vingaiak.

► **Mi a jövője ennek a közösségnek?**

– A romániai fiatalok például románul üzenetnek a közösségi oldalakon, én ilyenkor rákérdezek, mit jelent ez, mert románul nem tudok (csak ürügy persze). S akkor megírják bolgárul is. Blatón van kultúregyesületünk, 1997-ben paltyán iskolát nyitottunk Trandafer (Rózsa) néven. Hétvégi iskola, sokáig én tanítottam, fogtam ezeket az újságokat, és olvastattam a gyerekekkel. Ki tudják ejteni a szavakat, mert hallották otthon a beszédet, de nem tudják leírni, nem tudnak jól olvasni. Latin betűs írásunk van, de nem fonetikus. Aztán fogyunk azért is, mert itt, Szerbiában már a hatvanas évek végén elkezdődött a kivándorlás Svédországba, Németországba, Franciaországba... De vagyunk.

AHOGY MÁSOK LÁTJÁK

Rövid vajdasági látogatásunk során erzsébetlaki magyarokat is kérdeztem a paltyánokról. TÓTH MÁRIA a templomi asszonykórus tagja, apja és férje magyar, anyja szerb.

– De olyan szerb – meséli –, hogy mindent megértett, de nem beszélt, csak például Szegeden, a piacon. Mert az anyósa kikacagta helytelen magyarságát, s otthon daczból sem szólalt meg magyarul.

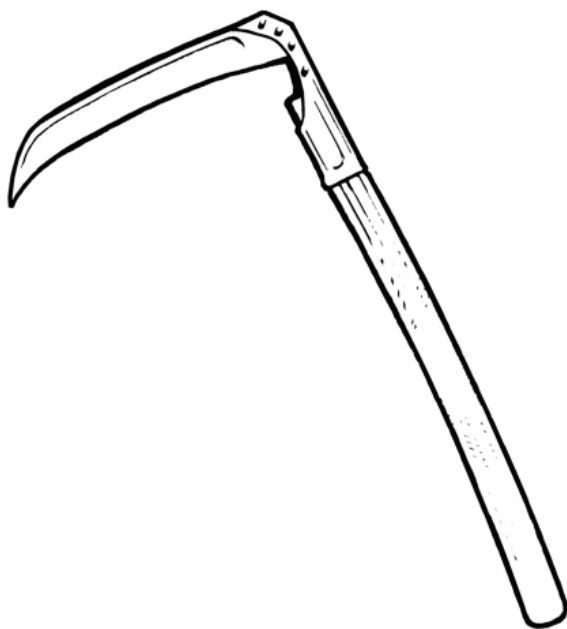
Mária szerint a bolgárok jól összetartanak, nyelvüket mindenki érti a faluban, mert hasonlít a szerbhez, szlovákhoz, de a bolgárok az ismeretlen szavakat elmondják más nyelven is.

– Mink nagyon megértjük egymást, abban nincs gond, hogy nem tudunk beszélgetni, ha összetalálkozunk: erről jön a magyar asszony, arról a szlovák, amarról a bolgár asszony, a sarkon biztosan megállunk

beszélgetni. De a férfiak is tudják minden nyelven a sör nevét. A gyerekek is az iskolában három nyelven beszélgetnek játék közben: az elsőől negyedikig van külön szlovák, magyar és szerb osztály, ötödik osztálytól egybe veszik, szerbül folyik a tanítás, a szlovákoknak és a magyaroknak külön nyelvápolási órát tartanak. A bolgároknak csak hét végén van ilyen óra.”

Ferencz Csaba

Magyar Szó, 2013. október 6.

Gyalázka, kurta nyelvű nádvágó szerszám

MIBŐL LESZ A STUKATÚR?

– Nádvagóval, nádfeldolgozóval szeretnék beszélni, tudna valakit ajánlani? – fordultam segítségért POZSÁR ISTVÁNHOZ, akiben nagy volt a bizodalmam.

Egyrészt mindenkit ismer Erzsébetlakon, másrészt a neve miatt. Pozsár Istvánnak hívták ugyanis a családunk borbélyát. Pista bácsi évtizedekig járt hozzánk hetente kétszer borotválni, szükség esetén pedig hajat vágni. Nem tudom, mások hogy vannak vele, nekem idegen helyen sokat jelent, ha találok valamilyen kapaszkodót, és a bánsági faluban egy ismert név – ha nem is az ismert személyhez kapcsolódott – már biztonságot jelentett.

István elővette maroktelefonját, tárcsázott, beszélt, majd hozzám fordult.

– Délután mehetünk – közölte.

*

Ebéd után kerékpárjával bekarikázott szálláshelyünk udvarába, és mondta, amikor gondolom, indulhatunk „nádat vágni”.

– Tudja – kezdem a beszélgetést –, mivelénk, a Ludasi-tó környékén is vágják telente a nádat már emberemlékezet óta. Az ottaniaktól hallottam, hogy Erzsébetlakon fejlettebb technikát alkalmaznak, ezért szeretnék ezzel a témával foglalkozni. A ludasiak közül sokan még mindig gyalázkával dolgoznak, néhányan átalakított motoros fűnyíróval. Nádarató gépről ott csak egyről hallottam, de látni nem láttam még.

– Az utóbbi öt-tíz évben nálunk is gépesítették a nádvágást, a kézi aratás mindinkább háttérbe szorul. Éppen ezért szerveztük meg az első nádvágó világversenyt, amit hagyományossá kívánunk tenni. A kézi nádvágást szeretnénk megőrizni a feledéstől, de a rendezvény révén a nádat is népszerűsíteniénk, mivel szigetelőanyagként egyre többet használják az építőiparban. A rendezvény révén a nádvágók is jobban

megismerhetnék egymást. Találkozásra, barátkozásra, tapasztalatcsere-re nemigen van alkalmuk.

– Kik voltak, hányan vettek részt az első nádvágó versenyen? – kérdezem, közben István kinyitja a raktár ajtaját és mondja, válasszak magamnak egy kerékpárt azok közül, amelyek a kutatóközpont felszereléséhez tartoznak.

– Voltak Törökfaluról, a szomszédos Muzsláról, Gospođinci és Csúrog is képviseltették magukat, és természetesen a mieink. Összesen 26 nádvágó vett részt a versenyen.

– Milyen szabályok vannak?

– Nem voltak szigorú szabályok. Le kellett vágni 15 kéve nádat. Az időt nem korlátoztuk, lehetett kényelmesen dolgozni. A zsűri azt értékelte, a kévek milyen szépen vannak bekötve, milyen az átméretük. Az utóbbinak 100–105 centiméternek kell lennie. [*Valójában a kéve kerülétére gondolnak!*] Nézték, a tarló milyen tiszta. Mivel mindegyik csapat hozott magával hagyományos reggelit – ugye valamikor azt is vitték a nádvágók a tarisznnyában –, a bírálóbizottság ezt is külön pontozta.

Eközben már a főutcán pedáloztunk, a műúton, szibériai szilfasorok között. Hagyományok ápolásáról beszélgetünk egy természetvédelmi terület mellett, ahová tájidegen fafajt telepítettek. Lám-lám, jut eszembe, ez is hasonlít a Ludasi-tóhoz és környékéhez, nemcsak abban, hogy mindkettő ramsari terület, és nemzetközi védelem alatt áll. Ott is ezt a fafajt telepítették. A kőolajjáradék eszközeit költhették a helyi közösségek facsemetékre, fasorok ültetésére. Az erdőtelepítők ezt a fafajt szállították le nekik. Fel is háborodtak a természetvédők emiatt, de ez egy másik történet. Le is tettem róla, hogy kifejtsem útvezetőmnek a „hogyan kerül a csizma az asztalra” témát, mert lekanyarodtunk egy mellékutcába, itt pedig terméstől roskadozó szilvafák fogadtak. Magról is kel – volt odahaza anyám kertjében –, nem magvaváló, de finom az íze, édes, összeszedtük, ami lehullott, és pálinkát főztünk belőle.

– Innivaló is volt a tarisznnyában? – kérdezem, közben cefreszag csap meg. Valamelyik házban pálinkát főznek.

– Most is volt, régen is volt. A nádvágás úgy zajlott egykor, hogy – nem túl korán – kimentek a vízpartra, levágtak pár kéve nádat. Ezután kiterítették, amit hoztak, leültek a kévekre reggelizni. A tarisznnyából

leginkább sonka, szalonna, főtt krumpli, főtt tojás került elő. Hoztak savanyúságot is, leginkább savanyú káposztát. Megreggeliztek, meglocsolták pálinkával, aztán tovább vágták a nádat úgy délig, egy óráig, és azután jöttek haza. Indulás előtt a kévéket kúpokba rakták, ezeket azután szánkóval vagy szekérrel vitték haza.

– Milyen szerszámmal dolgoztak?

– Gyalázkával. Az egy rövid kasza. Az éle is rövidebb, meg a nyele is, ami olyan méter, méter tízcentis.

Lám-lám, morfondírozok, még egy hasonlóság a két vidék között. A gyalázka elnevezés.

– Most hogy történik a nád kitermelése? – kérdezem, s közben István füttyent egyet-kettőt cseppet helyett, mert sarokhoz értünk. Befordulunk egy másik utcába, itt is roskadoznak a szilvafák, földig lógnak az ágak. – Mekkora területen van nád?

– Nád sok van. Itt vannak a halastavak, mindegyikben rengeteg a nád. Van még a határban is, pontosan nincs felmérve, de jó pár száz hektár. A kitermelést megállapodás alapján végzik. Erzsébetlakon hat cég fog-

Az átalakított nádarató

lalkozik jelenleg nádkitermeléssel. Közös megbeszéléssel osztják el a területet a tulajdonossal, aztán a feldolgozáskor, a szállításkor is, ha kell, kisegítik egymást. Amennyiben nincs teli a tehergépkocsi, megtöltik. Szóval szépen együttműködnek. Na, itt vagyunk, megérkeztünk!

*

SZABÓ JÁNOS fogad bennünket. Imént lépett át a túloldalról, ahol lakik. Itt a kisüzem az utcai épületben, benn tágas udvar. Nádkévék kúpokba rakva, valamilyen hernyótalpas traktorfélét látok, de nem sikerül alaposabban körülnézni, mert nagyon meleg van, és János gyorsan az épület hűvösébe terel bennünket. Hideg, friss vízzel kínál bennünket, ez esik legjobban az ilyen tikkasztó nyári délutánon. Közben mondja:

– A vállalkozás a bejegyzés szerint mezőgazdasági tevékenységgel foglalkozó kft. Három hónapja lett hivatalosan bejegyezve. Valójában a nád feldolgozását végezzük.

– Mikor kezdte, miért?

– Miért? – vakarja a fejét Szabó János. Nem volt okosabb dolgom, nem tudtam mást kitalálni. Úgy hét évvel ezelőtt kezdtem a nádvágást. Kezdetben vágtam és árultam a nádat. Három hónapja folyik a feldolgozás. Ebbe azért fogtam bele, mert a nádvágás nem volt valami kifizetődő. Van ez a nagy gépem, állandóan romlik, sokba kerül a javítás.

Most értettem meg, amikor bejöttünk, az udvaron a hernyótalpas a nádaratót láttam.

– Milyen ez a gép, hogyan dolgoznak vele?

– Ez egy Moroka, japán gép, hernyótalpas. Át van alakítva kaszálásra, és most nádarató gép. Öt ember kell hozzá, akik a nádaratáskor kiszolgálják.

– Van elég nád egy ilyen nagy teljesítményű gép üzemeltetéséhez?

– Nád az van, csak az időjárás nem engedi meg, hogy sokat dolgozzunk vele. Amikor nagy a hó, azért, amikor erős szél fúj, akkor azért, amikor esik az eső és nagy a sár, akkor azért nem tudunk dolgozni. Mindenesetre jobb és gyorsabb, mint kézzel vágni. Kilenc évvel ezelőtt csak kézzel dolgoztunk, akkor is ki kellett vágni százezer kévét.

- Jesszusom! Százezer kéve? Hány szál nád van bennük?
- Nem számoltuk sohasem – neveti el magát vendéglátónk. – Millió meg millió.
- Hogyan dolgozzák fel a sok nádat, és mire van a leginkább kereslet?
- A legtöbb a stukatúrt keresik és veszik. Amit készítünk, az mind Németországba meg Ausztriába megy. Ott a legnagyobb a kereslet.
- Az árak hogyan alakulnak?
- A nád ára kévéenként egy euró, kinn a szabadban levágva, összekötve, kúpokba rakva. A kévének is megvan a mérete, a kerülete pontosan 105 centiméter. Amikor már bekerül a kéve a feldolgozóüzembe, akkor az ár is magasabb. Egy euró 70 cent, két euró, esetleg két és fél. Attól függ, milyen a minőség, milyen tiszta, új-e a nád. A stukatúrnak az ára 58 cent négyzetméterenként. Ez a kiviteli ár, ennyit fizet nekünk a német megrendelő. Persze az áru bepakolva, palettákba csomagolva, teherautóba berakodva kerül ennyibe.
- Milyenek a minőségi követelmények?
- A nád akkor a legminőségesebb, amikor új. Ez akkor van, ha a területet minden évben levágják, utána felégetik a tarlót, és ott nő újra.

Szabó János és a készülő stukatúr

Ez a nád a legegészségesebb, nem korhad. A nádat nemcsak vágni kell, gondozni kell a területet is, ahol kinő. Ez a legfontosabb, az első lépés a munkánkban.

– Most már benne van a szakmában, lehet-e még fejlődni?

– A stukatúr készítése mellett nádlemezeket is gyártunk. A hulladékot is fel lehet használni, ebből pelettát készítünk, agropelettának is nevezik. Kiváló tüzelésre, fűtésre. A nádnak magas a kalóriaértéke, 15-16 kilojoule kilónként. A központi fűtés kazánjaiban gyorsabban felmelegíti a vizet, mint a szén vagy a fa. Kevesebb a hamuja is. Nem véletlenül használták régen kemencék fűtésére. Csak sok vele a munka, a verejték. A hulladék préseléséhez, brikettálásához megfelelő gépek kellenek. Pénz viszont nincs elég hozzá.

– Fiatalkorában is foglalkozott nádvágással?

– Dehogy foglalkoztam, nem is szerettem, nem is akartam soha hallani róla. Én mechanikusnak tanultam, mechanikusként dolgoztam 25 évet egy vállalatban. Az idők változtak, a vállalat tönkrement, én akkor itt, ebben láttam a lehetőséget a megélhetésre.

Legyen új, szép a nád, jó idő az aratáshoz, és kelendő a stukatúr. Oldják meg a hulladék feldolgozását is, abban is pénz van – mondom, kívánom Szabó Jánosnak búcsúzóul, miközben készítek néhány képet is a látottakra, hallottakra emlékeztetőül.

– Össze kellene fogni – szólal meg Pozsár István –, egyesületet alakítani. Így a nádfeldolgozók pályázhatnak, és összejönne a pénz a gép megvásárlására. Ki is fizetődne.

– Én benne vagyok – mondja János a kapuban, amikor kikísér bennünket.

*

Pedálozunk vissza, István a sarkon megint füttyent, nehogy valakit elüssünk. A szilvafák alatt jércék kapirgálnak, hangos gágogással jelzi, ki tudja, kinek az érkezésünket egy lúdcsapat. Újabb sarok, füttyentés, de nem erre kapom fel a fejem. A kerítésen túl iskolaudvar, mindjárt látszik, rendezett, gondozott környezet, a fakoronák mögül pedig előbújik a templomtorony.

– Álljunk meg egy pillanatra! Készítek egy képet – mondom Istvánnak.

Egy kattintás... Visszanézem a felvételt. Igen, jól látszik. Együtt a templom és az iskola. Eszembe jutnak REMÉNYIK SÁNDOR verssorai:

*Ti nem akartok semmi rosszat,
Isten a tanútok reá.
De nincsen, aki köztetek
E szent harcot ne állaná.
Ehhez Isten mindannyitoknak
Vitathatatlan jogot ad:
Ne hagyjátok a templomot,
A templomot s az iskolát!*

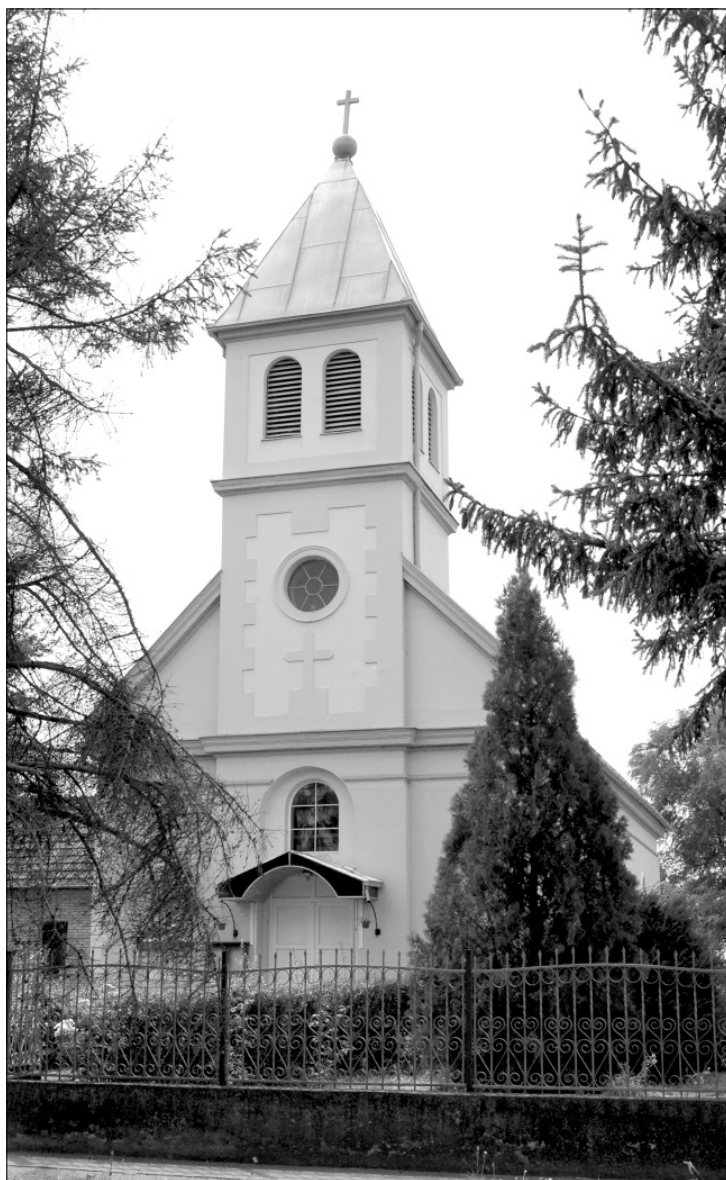
Így történt, hogy megtudtam Erzsébetlakon, miből lesz a stukatúr, és azt is tudom már, hogy miért.

Bencsik István

Szabadkai Rádió

Iskola és templom

A Kisboldogasszony-templom Lukácsfalván

FOGYNAK A KERTÉSZEK

Amikor a múlt század kilencvenes évek elején elkezdődött az ország és vele együtt a gazdaság szétesése, sok munka nélkül maradt bánáti munkás vágott bele a kertészetbe egy kis földdel, sokszor az udvarban felállított fóliasátorral.

Aztán néhány év alatt a melegágy nagyobbodott, a lakóház pedig felújult. Látható volt a gyarapodás.

Hadd jegyezzük meg, hogy ez a folyamat elsősorban és szinte kizárólag a nagybecskereki magyarlakta falvakra, mindenekelőtt Szentmihályra, Muzslyára és Lukácsfalvára volt jellemző. A többségi nemzethez tartozó, munka nélkül maradtak egy része úgyszintén megjelent a nagybecskereki piacon, de ők nem zöldségfélével, hanem Magyarországról származó vagy egyéb áruval kereskedtek. Az utóbbiak

közül is volt, aki egy összecukható kisasztallal és néhány konzervvel kezdte, mára pedig három-négy piaci asztalt bérel.

Ez a szereposztás a nagybecskereki piacon megmaradt a mai napig. Csakhogy, míg a „magyar” áru újra kelendővé vált, addig egyre fogynak azok, akik a saját termékeikre keresnek vevőt. A viszonteladók száma pedig gyarapodik. Mindenki maga módján küzd a megélhetéséért.

A laikus pedig akár azt gondolhatja, hogy a nagy forróság által megnövelt locsolási költség ilyenkor a legnagyobb gondja a kertészeknek. Pedig nem.

Az ezer lakosú Szentmihályon élőknek a 65-70 százaléka ma is kertészzel foglalkozik. Nagybecskerek közel van, ezért a szorgalmas helybéliek a Béga menti város zöldségpiacának, sőt az egész környéknek is a legnagyobb ellátói közé tartoznak. De a helyzet kezd változni. Az utóbbi egy-két évben ugyanis a falu 45 lakosa szegődött el a német Draekslmaier nagybecskereki üzemébe, hogy 300-400 eurós havi fizetésért, futószalag mellett az autóiparban használatos elektronikus berendezéseket szereljen. Persze errefelé is vannak (főleg fiatal) családok, akik a magyar állampolgárság megszerzése után Nyugat-Európa valamelyik országába költöztek.

– Ha ez így folytatódik, akkor a kertészek száma a faluban rövidesen megfeleződik. A válság elsősorban a kisebb termelőket érinti súlyosabban. A legnagyobb gond pedig az, hogy a termelési költségeket a termény ára nem bírja követni. Igaz, hogy növekedett a termés hozam (elsősorban a minőséges vetőmagoknak köszönve), de annak megvan az ára is. Amit kilenc évvel ezelőtt még 90 német márkáért vettem, azért most 178 eurót kell fizetni. Közben drasztikusan emelkedett a műtrágya ára is – mondja BALINT JÁNOS szentmihályi kertész, a nagybecskereki cukorgyár egykori dolgozója, aki 1997-ben maradt munka nélkül, és most családi vállalkozásként vezeti a kertészetét.

Lukácsfalvát eddig úgy emlegettük, mint a kertészek és a halászok faluját. A vidék egyik legrégebbi falujában (LUKÁCS LAZÁR örmény nagykereskedő telepített ide Szeged környéki magyarokat 230 évvel ezelőtt) kezdetben dohányt termesztettek, később áttértek a konyhakertészetre. Mással nem is foglalkozhatnak, hiszen a vizekkel övezett falu határában szinte alig van termőföld.

Nem véletlen, hogy a környéken itt szervezték meg először a paradicsomnapot. Az idén is nagy mennyiségben termett, mégis megtörténhet, hogy az idén elmarad a paradicsom ünnepe. Becslések szerint ugyanis ma a faluban élőknek már csak a tíz százaléka foglalkozik kertészettel. A harmincöt éves hagyománnyal rendelkező Bakosék gazdasága a legnagyobbak között van. Két generáció dolgozik (hatan a családból) a fóliasátrakban és a földeken, emellett tíz idénymunkást alkalmaznak. Mint hallottuk, már napszámost sem lehet találni a faluban. Pedig minden pénteken fizetnek.

– Az egyik legnagyobb gond a politikai bizonytalanság, meg az, hogy a munka ebben az országban nincs megbecsülve. Az emberek kedvüket veszítik, és inkább külföldre mennek, ahol könnyebben megkereshetik azt, amiért itthon keményen meg kell dolgozni. Lukácsfalván 2001-ben körülbelül négyhektárnyi fóliasátor volt harminc ember tulajdonában, az év végéig szerintem nem lesz meg a 2,5 hektár, az is pár emberé. Ugyanakkor elmúlt az idő, amikor, ha nem volt munkánk, akkor kertészetbe fogtunk. Ma ez komolyabb hozzáállást követel. Gyorsan változik

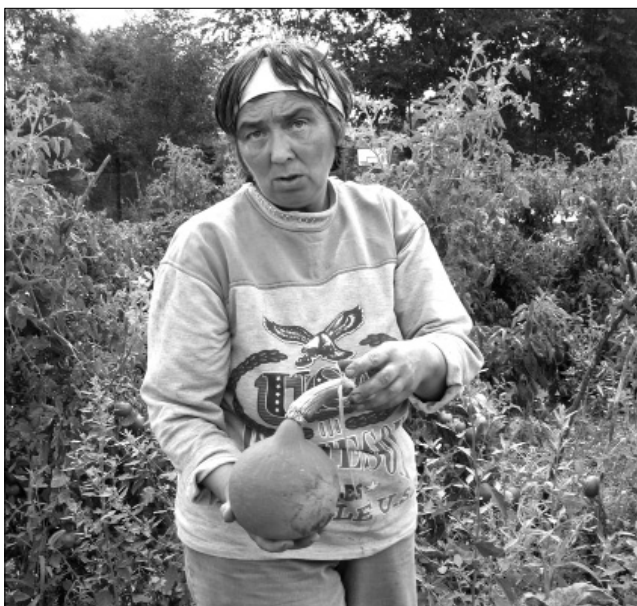
minden, a kertészet is. Talán gyorsabban, mint ahogy azt mi követni tudjuk, mondja BAKOS ERVIN.

Régebben a bánáti kertész vetélytársat látott a hasonló foglalkozású szomszédban. Ma már nem. BAKOS KATICA mondja, hogy könnyebb lenne a termények értékesítése is, ha többen kertészkednének, mert a nagyobb mennyiséget könnyebben elvinnék a faluból.

Közben a világ bármelyik részéből is megjelenhet a konkurencia. És meg is jelenik: lásd a török paradicsom, a kínai fokhagyma vagy akár a brazil bab. A bánáti kertészeknek fel kell venni a versenyt az egész világgal. Ezért is szövetkeztek, és öt évvel ezelőtt Muzslyán megalakították a Császárkertet, amelyik segít a termékek értékesítésében.

Kecskés István

Magyar Szó, 2013. augusztus 18.

**Balanyi Ilona lukácsfalvi kertész szerint a hasznot
elsősorban a biokertészetben kereshetjük**

A SZOMSZÉD MÁR NEM VETÉLYTÁRS

Lukácsfalván a Bakos család gazdaságában jártunk

A közép-bánáti Lukácsfalvát vizek, halastavak veszik körül, kevés a termőföld. Az ott élők azt mondják, mással nemigen lehetett foglalkozni, mint konyhakertészettel. Jelenleg a lakosság száma ötszáz alatt van, és tovább csökken. A családok nem a közeli nagyvárosba, inkább külföldre költöznek. Igaz, még nem számoltak fel mindent, és ez némi reményre ad okot.

MINDEN HÉTEN HÉT NAPOT DOLGOZUNK

A településen nincs elhagyatott ház, a megüresedő épületeket főleg a fővárosiak vásárolják meg, akik csak hétvégeken tartózkodnak a faluban. Az iskola összevont alsós tagozatain, a szerb és magyar osztályban összesen tíz gyermek tanul.

Bakos Katica az újságírókkal

– Nekem öt unokám van, hárman majd egyszerre indulnak iskolába – közli mosolyogva vendéglátónk, BAKOS KATICA, aztán arról beszél, a nyár vége nem a legjobb időszak a látogatásra. – A konyhakertészekhez inkább májusban kell jönni, akkor van miben gyönyörködni – mondja, miközben a hatalmas fóliasátrak között kalauzol minket. Lassan kibontakozik a családi vállalkozás története.

– A férjemmel 35 évvel ezelőtt kerültünk össze, akkor kezdtünk bele a gazdálkodásba. Egyikünknek sem volt sok köze hozzá, én ápolónőnek tanultam, azt sem tudtam, hogyan néz ki a dohánypalánta. Kezdetben 300 kvadrátos fóliánk és negyed lánc dohányunk volt. Saját földdel nem rendelkezünk, amit itt látnak, azt harminc személytől vettük meg, minden évben egy keveset, és a tudást is fokozatosan szereztük meg hozzá. Jelenleg 10 000 négyzetméter fűtött fóliasátorban dolgozunk, a kinti termelésünk 25 hektáros. A hűtőházunkba tíz vagon áru fér el, ami nagyon jó, mert ebben a hőségben ott tárolhattuk a paradicsomot. A gyerekek itthon maradtak, a lányunk 30, a fiunk 33 éves, mindketten családot alapítottak. Ez azt jelenti, hogy mi vagyunk hatan, egész évben tíz állandó munkást foglalkoztatunk, de szezonban 25-30 fő is szorgoskodik nálunk. Minden pénteken fizetünk nekik. Mi meg tudunk élni – summázza három és fél évtized tapasztalatát a gazdasszony.

Védett körülmények között paradicsomot, paprikát, uborkát, salátát, spenótot termelnek, a földeken pedig krumplit, hagymát, burgonyát, káposztát, kelkáposztát, bimbós kelt, dinnyét.

– Ha szép az áru, akkor nem gond eladni. Főleg Nagybecskerekén, a nagybani piacon értékesítjük, megvannak a felvásárlóink, akik már évtizedek óta a mi terményeinket keresik. Katica elbeszéléséből az is kiderül, az idén sok volt a kártevő, a szárazság viszont nem lepte meg őket, időben felkészültek rá.

– Lukácson is sokan felhagynak a konyhakertészettel, mert nehéz munka, nincs eléggé megbecsülve. Talán tíz százaléká élt ebből a falunak. Az eladásban gondot jelent, hogy egyre kevesebben vagyunk. Ha többen kertészkednék, a nagyobb mennyiséget könnyebben elvinnék a településről. Nekünk a szomszéd nem konkurencia, inkább partner. Mi szeretjük ezt a munkát, még akkor is, ha minden héten hét napot kell dolgozni.

A FÖLD IDEKÖT

BAKOS ERVINT a földeken találtuk, munkáját félbeszakítva ült le velünk beszélgetni.

– Az idei paradicsomtermés nagyon jól sikerült, habár a korai hidegek kicsit megviselték. Ahogyan az elmúlt években, ezúttal sem gond számunkra az eladása, megbízható vásárlóink vannak. Nálunk a második helyen a káposztafélék állnak, 15 hektáron termesztjük, majd a hagyma és a burgonya következik.

– Mi az oka annak, hogy Lukácsfalván csökken a konyhakertészettel foglalkozók száma? – faggattuk a fiatalembert.

– Talán az ország helyzete, a bizonytalanság... Nálunk a munkát nem becsülik meg, az emberek csalódnak. Azt a pénzt, amiért itt keményen meg kell dolgozni, külföldön egyszerűbben megkeresik. Én nem gondolkodom a kivándorláson, de sokan nemcsak fontolgatják, hanem el is mennek. Elmúlt az az idő, amikor az, akinek nem volt munkája, kertészettel kezdett foglalkozni. Most már sokkal profibb

Bakos Ervin

Bakosék egyik fóliasátra

módon kell mindenhez hozzáállni. Régebben a szomszédot is vetélytársnak tekintettük, de most a világ bármely pontjáról teremődhet számunkra konkurencia, hiszen bármit behozhatnak. Lassan az egész világgal kell felvennünk a versenyt, árban is, minőségben is meg kell felelni a követelményeknek. Mi már télen sem pihenünk. A betakarítás december 10-éig tart, karácsonykor tartunk egy kis szünetet, aztán a fűtött fóliasátrakban kezdődik a vetegetés.

Ervin azt is elmondta, a családi vállalkozás javára minden pályázási lehetőséget igyekszik kihasználni – tartományi és köztársasági szinten egyaránt. Kaptak már támogatást a fóliasátrakra, a vascsövekre, az öntözőrendszer kiépítésére. Azt is megtudtuk, hogy a nyári kánikulában huszonnégy órán át működött az öntözőrendszer, amely percenként kétezer liter vizet fogyaszt. Ez azonban nem drágította meg a termékeket, hiszen az öntözést már eleve belekalkulálják az árba.

Én arra is kíváncsi voltam, hogyan élnek a fiatalok Lukácsfalván.

– Én évente lehajtok 60 000 kilométert, vagyis majdnem mindegy, hol élek, de a föld ideköt. Viszont ha szükséges, percek alatt bent vagyunk a városban. Nemrégiben még húsz kilométerre volt tőlünk Nagybecskerek, de amióta megépült a bekötőút, a távolság hét kilométerre csökkent. Lukácsfalvának valamikor 1200 lakosa volt, most már 500 sincs. A mi gyermekeink is akarnak sportolni, úszni, aki ezt meg tudja a családjának teremteni, az maradhat falun. És az is, akinek van munkája. Nálunk sem azt kell nézni, hogy mekkora az évi forgalmunk, hanem azt, hogy annak csak húsz százalékát költhetjük magunkra.

Tóth Livia

Hét Nap, 2013. szeptember 4.

Sóvirágból jó termés volt

FÜSTÖLŐ

Gondatlanságból elkövetett önvédelem

Sebestyén napja van, hétfő. Ilyenkor már nem tyúklépéssel mérjük a napok hosszabbodását, de az alkonyat még mindig előbb érkezik, mint a vacsora ideje. Tudja ezt a komám is Lukácsfalván, aki szürkönyetkor annak rendje-módja szerint becsukja a tyúkólat, önt vizet a kutyanak, és a gangon elszív még egyet. Így tett a minap is, azzal a különbséggel, hogy mielőtt bement volna, a füstölő ajtajára még rákattintotta a lakatot. – Adtam még egy füstöt a sonkáknak. Azt hiszem, elég lesz. Holnap behozom őket – mondta és leült az asztalhoz, hogy néhány szem tepertővel, hurkával, savanyú káposztával a vacsorának is megadja a módját. Kenyeret szegett. – Holnap szél lesz, Blató* felől vörös az ég alja – újságotla feleségének, majd egy pillanatra megállt, a kés is a kezében. Figyelt. Gépkocsi zaját hallotta. Az autó megállt a ház előtt, ajtók csapódtak. – Otvori! – kiáltással valaki megdöngötte a vaskaput. Összenéztek. – Ki lehet ez? – kapta magára a mellényt, a sapkát, és sietve indult kifelé. – Otvori, policija! – hangzott az utcáról. Nem tudta, mi történhetett, mi történik. Ideges lett. Az erőszakos sorozások, a háborús idők sötét emléke futott végig az agyán, a hideg meg a hátán. – Odmah, odmah – szedte a lábát, és közben vette elő a kulcsokat, nyitotta a kaput. Két rendőr nyomult befelé. – Gde ti je pušnica?! – hangzott a rendőr sürgető kérdése, mielőtt komám a dobrovecsét kimondhatta volna. – Púsnica, púsnica? Mi lehet az? – nem járt az agya. A közeg láthatta zavarát, mert másképpen is megkérdezte. – Tamo gde sušiš šunke! – és közben a kezével is igyekezett a tudtára adni, mit akar. – Ja, füstölő – kapott a homlokához. – Ali zašto? – kérdezte tágra nyílt szemmel. – Ajde, ne pitaj, pokaži! – siettetette a magasabb. Ekkor megfordult, a kaput sem csukta be rendesen, kocogósra véve lépteit igyekezett az udvar végébe. A rendőrök követték. Csattogott a szerelés a derekukon. A szomszédban villanyt gyűjtottak, a kutya is veszettül ugatott. Ismét kérdezni akart, de a közeg határozott mozdulattal sietette. – Evo, ováj je to – állt meg a deszkából épített, takaros füstölő

* Belo Blato, Erzsébetlak.

előtt. – Mit akarnak? – kiáltott még az asszony is a konyhaajtóból. – A füstölőt – mondta már inkább magának. – Otvaraj brzo! – emelte fel a hangját a köpcösebb. – Mi a fenét csinálhattak a sonkák? – ezt már csak gondolta, és kereste a kötegen a lakatkulcsot. A kutya nem nyugodott, erősen próbálgatta a láncot. – Nem mész! – szisszent feléje a foga között, nem is mérgében, inkább zavarában. Végre megtalálta, fordított egyet a kulcson, majd idegesen kiakasztotta a lakatot és mielőtt nyitotta volna, a füstölő ajtaja úgy vágódott ki, hogy a gazda a csapástól a rendőr keze között találta magát. A kitóduló füstből egy ember ugrott elébük, és az udvar közepéig meg sem állt. Itt zihálva kapaszkodott a levegőbe, és igyekezett lélegzethez jutni, ahogy a száján és orrán befért, közben prüszkölt, köhögött és könnyező szemét kézellőjével törölgette. – Opet ti?! – szólt az atyafira az egyik kék sapkás, aki mintha már ismerné az illetőt. A másik, a komámhoz fordult, akinek a látottaktól és a meglepetéstől még a szája is tátva maradt. – Nézze gazduram, önnek szerencséje van, hogy tapasztalt tolvaj látogatta meg a füstölőjét. Ez az ember szorult helyzetében, fulladás előtt nem a barátjától vagy a jó édesanyjától kért telefonon segítséget, hanem a rendőrségtől. Tudta, mi, ilyen kis értékű lopás gyanújával nem kaszlizhatjuk be, de a füstmérgezésről és az ön mérgétől biztosan megmenthetjük. Adjon hálát az Istennek, hogy időben kiértünk, és az atyafi nem fulladt meg az ön füstölőjében, mert a szándékos emberölést senki sem mosta volna le önről. Máskor – emelte föl az ujját – ellenőrizze le, van-e hívatlan vendég a füstölőjében, mielőtt éjszakára bezárná, különben húsz évig gondolkozhat rajta, de nem itthon, hanem a cellájában.

A füstölő aznap éjjel nyitva maradt, és a kutya sem láncra töltötte az éjszakát. A sonkák, a tervezettnél egy nappal korábban kerültek a padlásra. Sebestyén napja volt, hétfő.

Léphaft Pál

Magyar Szó, 2014. február 13.

NEM AZ EMBER, A TERMÉSZET AZ ÚR

Beszélgetés Grnya Ildikó környezetvédelmi szakemberrel

Valaha versenyt szerveztünk, ki tud több lepkét fogni, a ma felnövekvő generáció már lassan csak képről ismerheti ezt a rovart. Már nemcsak az ötödik emeleten felnövők, hanem a falusi környezetben nevelkedők sem találkoznak sűrűn hernyókkal. Az intenzív mezőgazdasági termelés, a „kártevők” hatékony irtása oda vezetett, hogy aki ilyesmit szeretne mutatni az utódainak, annak utaznia kell. És ha már utazunk, ne menjünk messzire. Ismerjük meg a karnyújtásnyira lévő természetet, ismerjük meg azt a közeget, ahol élünk, vagy azt, milyen is lenne, ha... A Nagybecskerek melletti Császár-tó természetvédelmi rezervátumban járva találkozhattam hosszú évek után nagy hernyókolóniával. Azonban bármennyire is örültem én a látványnak, a beszélgetőtársam, GRNYA ILDIKÓ szakember nem volt elragadtatva. Bár elismerte, jelenlétük jelképe a védettségeknek.

Grnya Ildikó

– A terület teljesen védett a különböző vegyszerektől, és bár nem szeretjük a hernyókat, részét képezik a táplálékláncnak. A hernyók biztosítják, hogy sok madarunk és természetesen lepkénk legyen. Rendkívül gazdag állatvilágról beszélhetünk. Soha nem fogjuk elérni a „természetes” állapotot, de megpróbáljuk megközelíteni azt. Az emberi hatástól már nem lehet megvédeni a természetet, de ezen a területen az első övezetbe ember nem teheti be a lábát. Itt a természet végzi a dolgát. A második és a harmadik zónába a turisták bemehetnek, így tudnak természetközelibe kerülni, és élvezni azt, amit másutt nem lehet.

► **Milyen állatfajokat láthatunk? Az őshonos állatok visszatáltak-e?**

– Elsősorban vizes élőhelyről beszélünk, így főleg az ezt kedvelő állatokat lehet látni, mint amilyenek például a vizet kedvelő gázlómadarak. A madárvilág 250 faja található meg nálunk, ebből 140 vándormadár. Vannak köztük olyanok, amelyek nyáron itt költenek, de télen a szibériai hideg elől menekülve több faj itt talál menedéket. A maradék 110 faj

Az alacsony vízállás miatt nem hajóval, hanem gyalogszerrel jártuk be a tájvédelmi körzet partszakaszát

állandó jelleggel itt tartózkodik. Büszkék vagyunk arra, hogy nálunk mind a 10 gémfaj megtalálható, ezért is választottuk címermadarunknak. Ezenkívül a madarak királya, avagy négy rétisaspár is sikeresen költ nálunk. Ez a bizonyíték arra, hogy a terület táplálékban gazdag, mivel ezeknek a madaraknak nagy terület és sok táplálék kell. Az emlősök közül visszajöttek a vidrák, ami nagy boldogsággal tölt el, mert a vizeink tiszták és halban gazdagok. Összesen 24 halfajt számoltak meg. A nagyobb állatok közül megtalálható itt a vaddisznó és az őz. Sajnos nagyon elszaporodtak a sakálok, ami az idén a teljes bánáti területre jellemző. Egy-két évvel ezelőtt vándoroltak ide a Kárpátokból élelmet keresve. Ez azért rossz, mert nagy károkat tudnak okozni a vadállományban, és a védett állatokat is veszélyeztetik. A tervek és vágyak között szerepel az ürgék visszatelepítése annak ellenére, hogy a vízfelügyelőség erősen tiltakozik ellene, mert megrongálják a töltéseket. Ezért is pusztították őket a 60-as, 70-es években. Ugyanakkor ők is részei a táplálékláncnak, és ezzel még több madarat tudnánk visszahozni.

Itt a víz és annak világa az úr

- ▶ **Mi a helyzet a növényekkel? Vidékünkön előszeretettel telepítettek olyan fajokat, amelyek ma már gyomfának minősülnek.**

– Itt gyorsan növő és nagy vízigényű növényeket telepítettek, hogy lecsapolják a területet. A mi feladataink közé tartozik ezeknek a növényeknek az irtása is. Így néha nagy területen is kivágjuk a fákat, de ez nem a természet ellen történik. Megkezdődött a föltérképezése a nem őshonos fajoknak, a Béga jobb partja már teljesen elkészült. Ennek alapján dolgoznak az erdészek, és telepítik a tölgyeseket. A térképezés jelenleg a Muzslai-réteken folyik, amelyeket 2011-ben csatoltunk a védett övezethez.

- ▶ **Jelenleg mekkora területen gazdálkodnak?**

– A Császár-tó 2011-ig védett területként Óbéga–Császár-tó néven futott, és magába foglalta a Béga holtágait, ami 1700 hektár volt. 2011-ben viszont a védettséget kiterjesztették a Muzslai-rétekre és az Erzsébetlak körüli területekre, így jelenleg 4177 hektáron dolgozunk. Ezzel a név is megváltozott Császár-tóra. 15 foglalkoztatottunk van, és szeretnénk visszaállítani az eredeti természetes állapotot. A Muzslai-réteken van a legtöbb dolgunk. Ott csak egy kis rész az erdő, a többi szántó, és a lakosságot kell meggyőzni, hogy ne használjanak mérgeket. Próbáljuk ösztönözni őket a biogazdálkodásra. Amik az ő szemükben kártevők, mint a pocok, az ürge vagy a réti egér, azok nekünk hasznos állatok, hiszen a tápláléklánc részét képezik. Mivel velük táplálkoznak a madarak. A mérgezett állatoktól ők is elpusztulnak.

- ▶ **A területen nagymértékben tapasztalható az eutrofizáció (elmocsarasodás). Mennyire függ ez az emberi beavatkozástól?**

– Nagyon, mivel az Óbéga két zsilippel teljesen el van zárva a folyótól. Így már nem beszélhetünk folyóról, mert megindult az iszaposodás és a növények elburjánzása. Megkértük a geológiai intézetet, végezzék el a fölmérést, hogy lássuk, milyen a vízminőség, mennyi iszap van, és hogyan lehetne lelassítani vagy megállítani a folyamatot. Ha elkészül ez a tudományos munka, sokat fog segíteni a helyreállításban.

- ▶ **Visszafordítható-e a folyamat?**

– Teljes visszafordításról nem beszélhetünk, de lelassítani a folyamatot, esetleg megállítani és némileg helyreállítani talán lehetséges. A Geológiai és a Természetvédelmi Intézet becslése szerint egy részleges

iszaptalanítással lehetne segíteni. Sajnos ez már gépi beavatkozás és nagyon bonyolult művelet, mert a védett területre kellene a gépeket bevinni, ami rossz hatással lehetne a madarakra. Az év egy nagyon rövid időszakában lehetne dolgozni, amikor nincs költés vagy vonulás. Valamint az iszapot ki kell vinnünk más területre, szerencsére nem tartalmaz nehézfémet, így a szántók termőképességét lehetne vele növelni.

► **A zsilipeket ki kezeli?**

– Ez mindig gond, ugyanis nem a mi hatáskörünk, hanem a Vajdaság Vízei Közvállalaté. A nyári alacsony vízállásnál szoktunk vizet kérni, hogy ne száradjanak ki a mocsaras területek, ugyanakkor figyelünk kell arra, hogy a természetes ingadozás megmaradjon, tehát tavasszal magasabb, míg ősszel alacsonyabb vízállást kell biztosítanunk. Ez viszont nem esik mindig egybe a vízgazdálkodási szükségletekkel.

**Maletaški Krisztina, Tóth Livia, Kókai Zsolt, Ferencz Csaba, Almási Irén,
Csőke Csaba, Kecskés István, Agárdi Gábor, Ambrus Attila, Ugron Levente,
Pozsár-Halász Éva, Grnya Ildikó, Horváth Attila**

► **Mennyi látogatót tudnak fogadni?**

– A területen a turisták a második és a harmadik zónában közlekedhetnek, és kizárólag vezetőkkel. Így nem tévednek el, illetve a kísérők elmondják, hogy éppen mit látnak. A minisztérium 15 000 látogatót engedélyezett évente. A különböző intézmények segítségével állapították meg, hogy ez az a szám, amivel még nem zavarják az állatvilágot. Van egy negyedik zóna is, ezek valójában a töltések, ami a kerékpározók, illetve a tájfutók területe. Ide komoly erőnléttel kell jönni, és kísérő nélkül is lehet közlekedni.

► **Hívatlan látogatók vannak-e?**

– A tisztességes emberekkel nincs gond. Azonban akadnak orvadászok, orvhalászok, és illegális favágókkal is találkozunk. A mozgásukat azonban már ismerjük, mert évszakhoz köthető a tevékenységük, így több őrt is állítunk azokra az időszakokra – mondta Grnya Ildikó.

Aki kedvet kapott a nézelődéshez, az egyénileg és csoportosan is ellátogathat a Császár-tóra. A hajó a nyári hétvégeken 14 és 16 órakor indul körútjára, a gyalogtúrára egész nap be lehet jelentkezni, a csoportoknak viszont előzetes egyeztetés szükséges.

Csőke Csaba

Újvidéki Rádió

TERMÉSZETVÉDELEM VAGY MUNKAHELYTEREMTÉS?

A Császár-tó rezervátum átvétele céljából új közvállalat alakul Nagybecskerekén

A nagybecskereki önkormányzat 2006 óta próbálja átvenni a Császár-tó Speciális Természeti Rezervátum irányítását az Écska Halgazdaság Rt.-től. Úgy tűnik, ebben a szándékában most eltökéltebb, mint bármikor korábban. A kedvező politikai hátszélnek köszönhetően pedig sikerre is viheti a szándékát. A kezdeményezést ugyanis támogatja a haladó–szocialista többségű helyi parlament, a végső döntést pedig a szerbiai kormány hozza meg.

Tanulmány is készült a leendő Zrenjanin – Természetvédelmi Rezervátumok nevű közvállalat megalakításának a megindokolására, amelyben arra a megállapításra jutottak, hogy a Császár-tóval az ön-

kormányzat jobban gazdálkodna, mint egy magántulajdonban levő részvénytársaság. Mások szerint a dolog hátterében nem is a természetvédelem iránti elkötelezettség áll, a szándék inkább az, hogy egy új közzállalat létrehozásával munkahelyeket biztosítsanak a hatalmi koalíció kádereinek.

A helyi önkormányzatban elsősorban azt róják fel a halgazdaságnak, hogy időnként a Császártóba engedik a halastavak vizét, amivel nagy mennyiségű iszap is a mocsárba kerül. Ezzel pedig megbontják annak ökológiai egyensúlyát. Ennek a gyakorlatnak a folytatása oda vezethet, hogy tönkremegy az Óbégának és holtágainak az élővilága.

A haladók már ellenzékben is azzal érveltek, hogy a környező falvak (Erzsébetlak, Óécska, Écska és Perlasz) lakói elégedetlenek az Écska Halgazdaságnak a Császártó iránti viszonyulásával. Szerintük 2011 elején az akkori nagybecskereki helyi hatalom pedig hozzájárult ahhoz, hogy a Császártó a helyi önkormányzat helyett a halgazdaság kezébe kerüljön. Az akkortájt módosított természetvédelmi törvény alapján pályázat helyett kormányrendelettel került 2011 júniusában a halgazdaság irányítása alá, amivel valójában csak szentesítették az addig is érvényes állapotot. A rezervátum irányításának átvételét szorgalmazók egyik érve az is, hogy egy piacközpontú vállalat nem tekinti szívügyének a Császártónak a közkinccsé tételét. Vagyis nem érdekli őket a turizmus fejlesztése. Szerintük nyilván emiatt is van viszonylag kevés látogatója Bánát gyöngyszemének: jelenleg évente maximum 15 000-en tekinthetik meg a rezervátumot. A rezervátum jelenlegi irányítói ugyanis nem hívei a tömegturizmusnak, szerintük nagyobb számú látogató megbolygatná a rezervátum élővilágának a nyugalma.

Másrészt az Écska Halgazdaság és a Császártó, a magántulajdon és a közjó „szimbiózisát” sokan a fenntartható turizmus mintapéldájaként emlegetik. A mintegy kétszáz dolgozót foglalkoztató halgazdaság – amely jelenleg a verbászi Mirotin társaság keretében dolgozik – külön munkaegységet alakított 15 dolgozóval, akik csak a Császártó körüli munkafeladatokkal vannak megbízva. Állításuk szerint folyamatosak a környezetvédelmi ellenőrzések, mérések, tudományos kutatómunka is folyik. Több mint négyezer hektárra növelték a védett területet, nemrég pedig félmillió eurós iszaptalánítást végeztek kitakarítva az Óbéga

medrének egy részét. Elkészült egy iszapülepítő, és szándékukban van (volt) egy finn gyártmányú úszó kotrógép beszerzése is.

Természetvédelmi Múzeumot és tájékoztatási központot hoztak létre, ami szerintük azt mutatja, hogy jól gazdálkodnak a rezervátummal. Terveik is vannak: többek között egy kisvonal beindítása, amely a halastavak bejáratánál levő Természetvédelmi Múzeum és Erzsébetlak között szállítaná a látogatókat. Oktatási célokra pedig egy amfiteátrumot szeretnének megépíteni, bekameráznák a rétisas fészkelőhelyeit. Egyik érdekes tervük az Óbéga és a Béga között átívelő fahíd megépítése.

Az önkormányzatnak más tervei és elképzelései vannak. Beruházókra számítanak, projektumokat emlegetnek, és azt sem rejtik véka alá, hogy ehhez természetesen kádereik is vannak. A Császár-tó mellett az új közvállalat feladatkörébe tartozna még az Okanj és a Rusandató, a Középső-Temes mente, az Alsó-Tisza mente természetvédelmi területek irányítása, valamint gondját viselik a Városi Kertnek, a több mint kétszáz éves erzsébetlaki eperfának és az úgyszintén koros

nagybecskereki tölgyfának. Azt mondják, hogy minderre kétszázmillió dinárt már biztosítottak.

Az ellenzék szerint a közzállalat létrehozása csak ürügy arra, hogy a hatalmi oldal kádereinek még egy elhelyezkedési lehetőséget biztosítsanak. S miközben mindkét fél azt hangoztatja, hogy ő a „társadalmilag felelősebb”, ez esetben is fellelhetők a hatalmi átrendeződés nyomai. Akkor is, ha a korábbi összetételű önkormányzat is magának követelte a Császár-tó irányítását. Két évvel ezelőtt ugyanis az akkori köztársasági kormány tartományi javaslatra bízta a rezervátumot a halgazdaságra. A Természetvédelmi Múzeumot is tartományi pénzből hozták létre...

A Nagybecskerektől 17 km-re délre elterülő régi Béga-meder körüli természetvédelmi rezervátum jellegzetessége a vizek, a füves területek és az erdők mozaikszerű váltakozása. Az első természetvédelmi intézkedéseket 1955-ben hozták meg, az Óbéga–Császár-tó Speciális Rezervátum 1994-ben jött létre, 1996-ban a Császár-tavat a ramsari egyezmény keretében besorolták a világ legjelentősebb vizes élőhelyei közé. A vidék vadban gazdag, és vízimadarak pihenő- és élőhelye. A madárparadicsomban 250 madárfaj jelenlétét rögzítették, és 24 halfaj jelenléte bizonyított. A természetvédelmi területet a szakemberek kezdeményezésére 1676 hektárról 4726 hektárra bővítették.

2007-ben nagy elégedetlenséget váltott ki, amikor alig 700 méterre a Császár-tó közepétől egy hajógyár építésébe fogtak. A tiltakozásnak azonban nem volt eredménye, és a gyár már jó ideje működik. A gazdasági érdek akkor fölülrta a természetvédőket.

Kecskés István

Magyar Szó, 2013. szeptember 22.

ÉCSKAI CSATA

Nyári szöveg klottgatyáról és 48-as huszárokról

Ó, a Schleuse!* Víz, víz... klottgatyá... örvény... a zsilip kapui mögött... a zöld minden árnyalata... gyöngyözik feszes bőrünkön... a vízben kenyérdarab, körötte karcsú keszegek rajzanak, pikkelyükön megvilan a fény... a rácsokon, vékony sugárban sisteregnek a zuhatagok... az áteresztőben feszül, csendesen bugyborékol a hajó körül a víz... a dereglye padlózatán megolvadt, most feketén fénylik a kátrány... sötét-szagú, különös csillogás... a zsilip megcsikordul... az emelőszerkezetek és hevederek nehéz fogazatán gépszír... biztonsági kallantyú kerepel, majd kattán és megáll... gyermekzsivajt visz a folyó... fényt, hajót, csónakot... a Šargan nevű vontatót is viszi két dereglyével, lefelé... a part nem mozdul, nyárfaárnyas biztonsága öröknek tűnik, akárcsak a hamis világ, melynek díszletei mögé, mindig csak utólag látunk be... de mit nekünk a világ és minden hamissága... a sárga gépház falánál

* Zsilip, vízlépcső.

biciklik, a fűvön kosár, fürdősapka, törülköző, félbehagyott könyv, napszemüveg, szalmakalap... víz... ó, a Schleuse!

Minden így maradt meg az emlékeimben. Ami volt, ma már alig látszik. Ami van, felismerhetetlen. A csegézőmű** 1907-ben üzembe helyezett fémszerkezeteit széthordták, a zsilip falát megbontották, a gépház boltíves vasablakai alatt üvegcserép, az épület okkerszínét az idő piszkosra mosta, mindent benőtt a bürök, a sarjadó fűz, a törpeakác és az ördögcérna. Csak a folyó maradt. Csatornavízként keresi a fényt, az életet. Folyik, ez a dolga. Néhány kilométer után, Titelnél fáradtan színezi, megy a Tiszával egy rövid ideig tovább. Itt minden egymásba torkoll, a Lázárok, románok, tótok, magyarok, svábok, telepések és paltyánok története, negyvennyolc, KISS ERNŐ, STRATIMIROVIĆ, FERENC FERDINÁND, tizennégy, negyven majd negyvennégy, az istentelenség, a fényes szellők, a testvériség–egység, a megtorpanás és fájó visszafordulás, egyéni és közösségi sorsok, minden, amit idő és föld eltakar. Végül egy emlékoszlop, ha marad...

Écskából kijövet, a zsilip és Óécska után, mielőtt Erzsébetlak felé kanyarodnánk, az út bal oldalán kőből rakott oszlop áll. Mint egy magányos stáció. Talapzatát keskenyre vették, fönt kiszélesedik. Ott a boltíves beszögellésben akár egy kép is elférne, mondjuk ahogy Krisztus urunk harmadszor földre rogy. Sem virág, sem gyertyanyom. Tetején csupasz vaskereszt. Az eleje hol lehet? Merre néz? Egy biztos, a perlaszi út mellé állították egykor, és ma is onnan figyeli a folyót és zöldben úszó partjait. Magányos. Jelzi, a Béga felé tartó vizesároktól és a rajta átívelő kőhídtól néhány lépésnyire valami történt. Csoda, jelenés vagy csak halál? Az írások szerint ez utóbbi.

Kiss Ernő ezredes, az összevont – még mindig császári! – katonai erők parancsnokaként 1848. július 15-én itt ütközött meg először a perlaszi táborból Écska alá érkező összevont szerb erőkkel, kiknek ágyúai a leírások szerint az emlékoszlop helyén álltak. Kiss az úton, a falu előtt állította fel a gyalogságot, jobbról, kis távolságban, háromfontos

** Ma már nagyon ritkán használt fogalom. A huszadik század elején a folyó duzzasztóművének és hajózsilipének együttesét értették rajta. A Béga-csatorna tervezői és megvalósítói iránti tiszteletből használtuk e kifejezést.

ágyúit, mögéjük pedig a lovasságot. A Schwarzenberg-ulánusok is jelen levének, először magyar oldalon szemlélődtek a sűrű ágyútűzben, majd annak megszűntével jobbnak látták a túloldalra állni. A Stratimirović vezette csajkásokkal, a Knićanin irányította szervánokkal, kik fejenként napi négy ezüstkrajcárért és némi fejadagért szolgálták zsoldosként nemzeti ügyüket, valamint 12 ágyúval és az újvidéki, májusi szkupstina eszméivel megerősített közel hatezer szerb felkelő négyórás ágyútűz és a rohamok után szétszórátva, megfogyatkozva, fáradtan fordult vissza, és futott táborhelyére. Közben Kiss Ernő csapatai is visszavonultak Nagybecskerekre. A hadfiak, valamennyien oly szaporán távoztak a harcnak dicső mezejéről, hogy a győzelmet is ott felejtették. Lőtt sebbel magára maradt szegény, mint annyszor. Csupán ez az emlékoszlop jelzi, egykoron valami történt ezen a helyen.

Most én állok itt térdig érő fűben, fényképezőgéppel és kíváncsisággal, egy nyári íráshoz talán elég fegyverzettel.

Léphaft Pál

Nemzetőr jelvény 1848-ból

ERVIN, A GAZDAG

Écska helytörténész

A gondviselő „véletlen” hozott össze vele vajdasági látogatásunk első napján. Aztán második nap is találkoztunk, ugyancsak Écskán.

Abban az alig több mint kétszáz éves bánsági faluban, ahová bizonyára katonai szakszolgálat hozhatta az egykori Monarchia nyugati feléből. Ő ugyanis szlovénnek vallja magát, de lehetett volna magyar is, ha Lendvánál a huszadik század hajnalán nem úgy kanyarítják a határvonalat, hogy az akkor többségében magyar település a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz kerüljön. És lehetett volna német, francia, szerb és ki tudja, még mi abból a hét „vérből”, amiből felmenői táplálkoztak. Ő mégis Écska helytörténeti „doktora” lett, s aki figyelmesen végighallgatja értekezéseit, templom- és kastélybemutatóit, a Lázár család, na meg a be- és kitelepítések zegzugos történetét, maga is „doktorálhat” Écskából. Abból a Béga-parti településből, amely – sok bánsági faluhoz

haszonlóan – népcsoportok fogadó és elbocsátó közege volt több mint három évszázadon át. Úgy jöttek-mentek itt a népek, ahogy a telepítők úri kedve, na meg a gazdasági kényszer, a háborús dúlások diktálták.

Ervin, akinek bizonyára nem véletlenül Gazdag a családneve, ebben a faluban műveli hihetetlenül gazdag helytörténeti ismereteit, az Écs-káról szóló hatszáz oldalas monográfiáját (amelyet két szerzőtársával jegyez) nagyvárosok is megirigyelhetnék. Mindez szerbül, de sem az egykor itt élő németek, sem a mai lakosság negyedét kitevő románok, sem a kevés magyar (szerzőnk a gyermekkora óta alig használt magyar nyelvet sem felejtette el teljesen), legyen katolikus vagy pravoszláv vallású, nem marad ki a gazdagon illusztrált összefoglalóból.

GAZDAG ERVIN úgy mesél MERCY tábornokról (a török visszavonulása utáni katonai kormányzó, aki az idetelepített németekkel kezdte meg a nagy mocsárlecsapolási munkálatokat), MÁRIA TERÉZIA betelepítési politikájáról (még a XVII. század végén sem lehetett ide a „megbízhatatlan” magyarokat telepíteni), és legfőképp az örmény származású Lázárokról (akik bécsi árverésen vásároltak hatalmas bánsági területeket falvakkal együtt, hogy aztán templomalapítókként, kastélyépítőkként vonuljanak a halhatatlanságba), hogy azonnal kirajzolódik ennek a kis bánsági térségnek a jellegzetessége: az etnikailag rendkívül színes, változatos és napjainkban is változó világ. A Kárpát-medence egy olyan szegletének gazdagsága villan fel, ahol ma is átalakulóban vannak az etnikai-vallási viszonyok, de ahol az időben közeli háborúk sem tudták megbontani a különböző etnikai csoportokhoz tartozók egymásrautaltságát. S ha volt is összetűzés, néppusztítás, vérengzés, azt a közösségek nem egymás ellen cselekedték, hanem (például a második világháború utáni német kollektív bűnösség kinyilvánítását, majd a kitelepítést, sőt tömeges likvidálást) nagyhatalmi érdekek diktálták.

Gazdag Ervinek a hobbija, a lelkiismerete diktálja, hogy a történelem élő valóság legyen. Még akkor is, ha az Úr 2013. évében, a Nagyboldogasszony-napi magyar misén csupán tizenheten imádkoznak a hatalmas écskai Keresztelő Szent János-templomban.

Ferencz Csaba

Magyar Szó,

2013. augusztus 22.

(A sepsiszentgyörgyi Háromszék című

napilap szerkesztője.)

Ó IDŐK, Ó, ERKÖLCSÖK!

El kell menni onnan, ahol a ronda dolgok történnek, ki kell lépni abból a képből, ahol a Megváltót korbácsolják. Vasárnap, december elsején GION NÁNDOR (vajdasági) magyar író tanácsa jutott eszembe. Kétszeresen sem véletlenül.

Először azért, mert dél-bánáti riportomon dolgoztam. Egy szerbiai faluban, Écskán találkoztam magyarokkal, szerbekkel, bolgár paltyánokkal, románokkal, köztük a román pappal, akinek kérdéseimre adott válaszai szinte geometriai pontossággal egybevágóak az erdélyi magyar lelkészek hasonló, a kisebbségi közösségek létére, kilátásaira és kilátástalanságaira, reménységeire vonatkozó kérdéseimre adott feleleteivel. (Miként GABRIEL BANDUNAK az a rövid, de lelkét mégis felkavaró válasza, amit arra a firtatásomra válaszolt, hogy resicabányai seminaristaként nem érzett kísértést, hogy Romániában maradjon: „Nem: leszerbeztek!”)

Ott futottunk össze a helytörténész GAZDAG ERVINNEL, akivel elcsevegtünk PETROVICS SÁNDOR választott anyanyelvén: magyarul. Amiben csak az a rendkívüli, hogy Ervin szlovén. Noha lehetett volna magyar vagy osztrák, mondja, minden csak azon múlt, hogy kilencszázhuszban éppen ott és nem pár száz méterrel odébb húzták meg a határt, így aztán, fűzi hozzá, kénytelen utolsó monarchiabeliként élni, mert ő átérzi létének felelősségét.

Écskán ismerkedtem meg a bukaresti zsidó színház művésznőjével, GENI BRENDÁVAL, akinek a nagypapája volt a falu görögkeleti templomának építője, ortodox papja. Éppen hazalátogatott.

Amint felidéztem nyári multikulturálisból csakhamar interkulturálisá nemesedett esténket, hirtelen azon kaptam magam, hogy Gion Nándor megállapításának inverzére jutottam: el kell menni oda, ahol a jó dolgok történnek.

Bevallom, hogy ebben az egyre inkább elidegenedő és elidegenítő világban mind gyakrabban kapom magam azon, hogy hajlamos vagyok a jó lehetőségének a túlértékelésére. Úgy vélem, a gonosz ellen ez az egyetlen fegyverünk: nagyobb fontosságot tulajdonítani a jónak, a rosszat meg, hogy ne terebélyesedjen gonosszá, ignorálni.

Fiam ébreszt az écskai est megidézett hangulatából. Az izgalmas és érzelmes, ám értelmes beszélgetés kakofóniája – én és a háromszéki CSA-BA románra, Geni és LÉPHAFT PALI szerbre, Ervin pedig magyarra fordítja az egyre növekvő hallgatóságnak, társaságnak, közösségnek a gasztronómiáról, a borokról, a színházról, a közös történelemről, a zenéről és a közös hitünkről röpködő vallomásainkat, véleményünket – nos, ez az összhangzattan követelményeinek is eleget tevő kakofónia hirtelen elviselhetetlen zsvajjá változik. A noteszgépéből ömlik a skandallum, a skandalás: „Ținutul Secuiesc pământ românesc!” (Szekelyföld román föld!) És mint az ekhó visszhangzik a válasz: „Szekelyföld nem Románia!”

Ez a második ok, amiért Gion Nándor intelme nem megy ki fejemből. El kell menni onnan, ahol a ronda dolgok történnek, ki kell lépni abból a képből, ahol a Megváltót korbácsolják. Advent első vasárnapján. (A kérdés csak az, mit értünk a dolgokon – tolakodik ide FERDINANDY GYÖRGY felvetése is.) De most nem dilemmáztatok. Például az újságíró felelősségén. Elég öreg vagyok már ahhoz, hogy leírjam: az újságírónak néha az a felelőssége, hogy elhallgasson dolgokat. Ne avassa fontossá. Ne tegye ismertté az elkövetőit. Ne etesse a provokátorokat. Értelmetlen cselekedetüknek ugyanis kezdetben egyetlen célja van: kitűnni, sajtónyilvánosságot kapni, a társadalom figyelmétől nagyra nőni, felfuvalkodni. Ez még akár politikai hatalmat is hozhat. Harcolni a szélsőségesek ellen nem hasonlóan szélsőséges ellentűntetéssel lehet, itt nem működik a tűz oltja a tüzet elve. Amikor összeérnek, erősítik egymást. Egymást hihetetlenül gyorsan táplálják. Ezért a legadekvátabb ítélet ellenük a semmibevétel.

Amikor két évvel a szeptember 11-i merénylet után a New York-i WTC-tornyok helyének közelében nyílt 9/11 múzeumot meglátogattam, furcsálltam, hogy az öngyilkos merényletökre semmi, de semmi – se egy fénykép, se egy írott felsor – nem emlékeztet. És a terroristák?! – kérdeztem az egyik kiállítási terem őrétől. „Terroristák? Róluk szó se essék! A figyelmünkre csak a mentők és az építők méltóak, a rombolók nem!” – mondta a fiatalember.

Igaza volt! S talán én sem tévedek nagyot, ha megkockáztatom, a gyűlölködés vírusának leghatékonyabb ellenszere, ha elmegyünk oda, ahol példaértékű dolgok történnek. Écskára.

Écska szerbül Ечка/Ečka, románul Ecica, németül Etschka. Az örmény Lázárok egykori birtokán – a legutóbbi hivatalos népszámlálási adatok szerint – ma szerbek, románok, magyarok, cigányok, montenegróiak, horvátok, bolgárok (paltyánok), szlovákok, macedónok, szlovének, ukránok élnek. Sőt egy albán, valamint százharminc magát jugoszláv nemzetiségűnek valló is. És kilenc német. Mindössze kilenc, noha korábban, 1889-ig a Torontál vármegyei nagyközség egyik szegének neve Deutsch-Etschka volt.

A legtöbben a falu lakói közül tudják, sokan emlékeznek rá, hogy mi történt a második világháború után a németekkel, ám erről nem szívesen beszélnek. Sőt egyáltalán nem beszélnek. A kollektív megélt élmény máig hat.

(A múlt század negyvenes éveinek második felében nagyméretű népességmozgás zajlott Kelet- és Közép-Európában. A háború utáni első két évben húszmillióan hagyták el szülőföldjüket, köztük gyerekek és nők, akiknek egyetlen vétjük az volt, hogy nem a többségi népcsoporthoz tartoztak. A németek kötelező erejű kitelepítését Lengyelországból, Csehszlovákiából és Magyarországról a potsdami konferencia írta elő. Bár nagyhatalmi döntés ezt nem mondta ki, a jugoszláviai németek közül csaknem 300 000-et ugyancsak száműztek, javaikat elkobozták.)

Écskára azonban nem az egykori német jelenlét, a sváb hatás kutatása, hanem a román közösség miatt kíváncsi voltam. Hogyan élnek kisebbségben a vlachok, mi az, ami közös az erdélyi magyar kisebbség és a szerbiai románság sorsában, mi az, ami megkülönböztet? Ez az, ami érdekelt.

Úgy vágtam bele a riport elkészítésébe, hogy fogalmam sem volt, kit kellene felkeresnem Écskán. Természetesen a görögkeleti papot! De hol lakik? Egy falubeli hosszasan magyarul, mutatja az irányt, hát arra indulunk el. Eljutunk az ortodox templom közelébe. Előtte kisebb piac, férfiak söröznek. Románul szitkozódnak. Szidják az életet. A templom jobb oldalán utca. A takaros villa falán, amely előtt megállunk, házszám-tábla. Olvassuk, összerendezzünk: Scoala Ardelean. Azaz erdélyi iskola? Itt is? Az Erdélyi Iskola mozgalomra hivatkoznak ugyanis ma sokan –

akár a nációk Nietzschére –, akik a román felsőbbrendűséget hirdetik. (Az Erdélyi Iskola felvilágosodás kori kulturális mozgalom volt, amely azután jött létre, hogy az erdélyi román ortodox egyház újra elismerte a pápa fennhatóságát, és megalakították a román görög katolikus egyházat. A római kapcsolat hatására a felvilágosodás eszméi eljutottak az erdélyi románokhoz. A mozgalom tagjai voltak az elsők, akik történelmi és nyelvészeti bizonyítékokkal érveltek a románok római eredete mellett. Ezzel jelentős hatást gyakoroltak a román műveltség fejlődésére, kialakították a latin betűs román ábécét, amely felváltotta a X. század óta használt cirill betűs írást, megújították a román nyelvet francia és olasz neologizmusok meghonosítása révén. Hozzájárultak a román nemzeti öntudat kialakulásához. De ma már azok hivatkoznak előszeretettel rájuk, akikben túlteng az éntudat...)

Rádadásul arra imbolyog egy szikár, enyhén borgőzös öregúr is, vállán piros neccben két lopótök, felénk villantja tekintetét és elrikkantja: „Bánát román föld!”

A – mint később kiderül – egykori templomszolgával nem érdemes szóba elegyedni. De lassan rossz érzés kerít hatalmába, mintha a revizionizmus és a nacionalizmus szele érintene meg. Hát nem ezt keresem!

Aztán ismét megbizonyosodom, hogy nem szabad gyorsan és sommásan ítélni. Az újságíró néha hajlamos elhamarkodott következtetéseket levonni, mint ama francia matróz, aki miután a liverpooli kikötőben találkozott egy vörös hajú lánnyal, elterjesztette odahaza, hogy minden angol hölgy rőt.

A villa, amely előtt állunk Ardelean úr háza. Feleségével éppen akkor érnek oda, kérdik, hogy mi járatban vagyunk, amikor megtudják, azonnal ajánlkoznak, hogy megtudakolják az ortodox pap telefonszámát. Az utca neve Scoala (Iskola) – romániában Scolii lenne – az Ardelean pedig a tulajdonosra utal, nem a mozgalomra. (Alaposan mellétrafálunk, ha elhamarkodottak vagyunk, és nem járunk alaposan utána a tényeknek! Hányan és hányszor követjük el ezt a legnagyobbnak számító újságírói bűnt. Akaratlanul is. Hát még akarattal!)

ARDELEAN NICOLA szülei Romániából vándoroltak ki a szerb királyságba. Önszorgalomból tanult meg románul, mert egy többségében

szerbek lakta faluban született, szerb iskolába járt. Écskára a hetvenes években költözött, a Császár-tavon közlekedő turistahajó kormányosa volt nyugdíjazásáig.

– Terelgettem a hajót – így mondja románul.

– Felesége magyar?

– Az.

– Ön megtanult magyarul?

– Érték...

Hirtelen a falu múltjáról mond véleményt:

– A falu története: fáj. Kemény!

Aztán arról beszél, hogy a románságát leginkább az egyházi ünnepeken éli meg.

– Karácsonykor, s amikor a tojásokat összeütik... – gondolkodik a román szón.

– De pasti... (Húsvétkor...)

Ambrus Attila, Ferencz Csaba és Nicola Ardelean

– Akkor, akkor.

Sikerül felhívni az ortodox lelkészt, sőt még a helytörténész Gazdag Ervint is. Mindketten azt válaszolják, várjuk meg a templom előtt, azonnal jönnek.

Előbb Gazdag Ervin érkezik egy több száz oldalas, szerb nyelvű könyvvel.

– Écska története – mondja. – Röviden leírva...

Beszél a falu benépesítéséről.

– Écskát és a hozzá tartozó 30 000 holdas birtokot 1781-ben az örmény származású LAZÁR LUKÁCS jószágkereskedő vásárolta meg 217 000 forintért egy bécsi árverésen. Ezt követően kezdődik a mo-csaras, jórészt lakatlan vidék felvirágzása: mindössze néhány évtized alatt az écskai uradalom neves mintagazdaság lett, és 160 esztendőn keresztül marad a Lázár család tulajdonában. A falu első telepesei magyar ajkú katolikusok és a pravoszláv szerbek lehettek. A románok 1765 és 1775 között települtek be. 1767-ben MARIA TERÉZIA királynő rendeletére Maros menti románokat hoztak ide. *[Ecsehidának 1891-ben 2774 román lakosa volt. 2002-ben már csak 1325 – szerző megj.]* 1793-ban katolikus bolgár kertészek érkeztek, a németek pedig a mai Románia területére letelepedett a svábok második generációjának tagjaiként 1802-ben.

A románok és a szerbek is pravoszláv hitűek voltak, így közösen használták a kistemplomot, mely 1711-ben épült Szent Miklós tiszteletére, és a legöregebb megőrzött művelődéstörténelmi emlékművek egyike ezen a vidéken. Megkapó a templom egyszerűsége: a sima, díszítőelemek nélküli falai, fával borított dobozelemes mennyezete, éke pedig az 1786-ban készült barokk stílusú ikonosztáz. A freskók GOIGNER JÓZSEF munkái.

Amikor a templom kicsinek bizonyult, elhatározták a román templom megépítését. Neoklasszicista stílusban a falu központjában húzták fel 1844 és 1850 között. Az egyhajós templomépületek sorába tartozik, félkör alakú oltártérrel a keleti, és magas harangtoronnyal a déli részén. Megépülése után sem vált azonban ketté a román és a szerb gyülekezet, még hosszú éveken át használták közösen. A román hívek a jobb, a szerbek a bal oldalon álltak az istentiszteletek alkalmával.

A templom mai lelkésze, GABRIEL BANDU a kapuban vár. 2005 óta szolgál Écskán. Egy közeli faluból, Torákról származik. A szemináriumot (az ortodox papnevelőt) Romániában, Resicabányán végezte, Temesváron járt egyetemre.

– Nem gondolt arra, hogy Romániában, valamelyik ottani parókián marad?

– Nem...

– Pillanatig sem?

– Talán egy pillanatig, amíg le nem szerbeztek a társaim a szemináriumban...

Elmondja, hogy két másik filiában is szolgál.

– Tudja, kevesen vannak ott a hívek, nem tudnak eltartani egy lelkészt...

– Milyen az écskai román közösség?

– Jó! Meg vagyok elégedve! Amikor idekerültem, kevesebben látogatták a templomot. Ma már többen járnak.

– Hány lelkes a gyülekezet?

A Szentháromság román templom ikonosztáza

– Hatvan-hetvenen jönnek el karácsonykor, húsvétkor vagy pünkösdkor. Tele van ilyenkor a templom.

– Milyen a közösség korfája?

– Sajnos többnyire idősek... 2006 óta tanítjuk a vallást az iskolában, s remélem, hogy ennek eredményeként egyre több gyerek is eljár majd a templomba, s a gyerekekkel együtt jönnek a szülők is...

– Úgy hallottam, sok román gyereket íratnak szerb iskolába. Igaz ez?

– Nem sokat, de eleget ahhoz, hogy komolyan aggódjunk, ők már elvesztik az identitásukat. Az is igaz, hogy a középiskolába már a legtöbben Nagybecskerekben szerb nyelvű osztályba iratkoznak. Elkezdődik óhatatlanul a nyelvi asszimiláció. Én is szerb nyelvű középiskolába jártam, s amikor Resicabányán beiratkoztam a szemináriumba, a társaim nevettek rajtam, kikacagtak, hogy hogy beszélek románul, pedig csak egy archaikusabb változatát beszéltem a nyelvnek.

– A kivándorlás?

– Korábban többen elmentek, ma az elvándorlás leállt. Pedig gond az van elég. Nincs munkahely! Nagybecskerek ipari övezet volt valamikor, húsnál is több vállalattal, ma jószerével csak egy üzem működik. De nincs hová menni. Lehet, hogy nagyobb méreteket ölt a kivándorlás, ha csatlakozunk az Európai Unióhoz. Ami érdekes, hogy Romániából költöznek Szerbiába románok. Nálunk egy házat akár háromezer euróért is meg lehet vásárolni, kerttel, gyümölcsössel. Temesváron egy kétszobás panellakásért megadnak negyven- vagy akár ötvenezer eurót is. Eladják, ide költöznek, s a különbségből élnek... Nyugdíjasok és fiatalok is. Itt, Écskán még nem jelentek meg, de jöhetnek hamarosan ide is.

– Van remény arra, hogy növekedni fog a román közösség?

– A reményt meg kell őrizni. A gond az, hogy a fiatalok nem akarnak családot alapítani. Az esztendőből eltelt hét hónap, s egyetlen kisdedit sem kereszteltem. Annál többet temettem. Tizenöt koporsó mellett álltam meg. Ilyen az élet...

– Román szót – a Szentírásen kívül – miből olvashatnak?

– Pancsován jelenik meg a *Libertatea* (Szabadság) című hetilap, s a nagybecskereki városi újságnak, a *Zrenjaninnak* is vannak román oldalai.

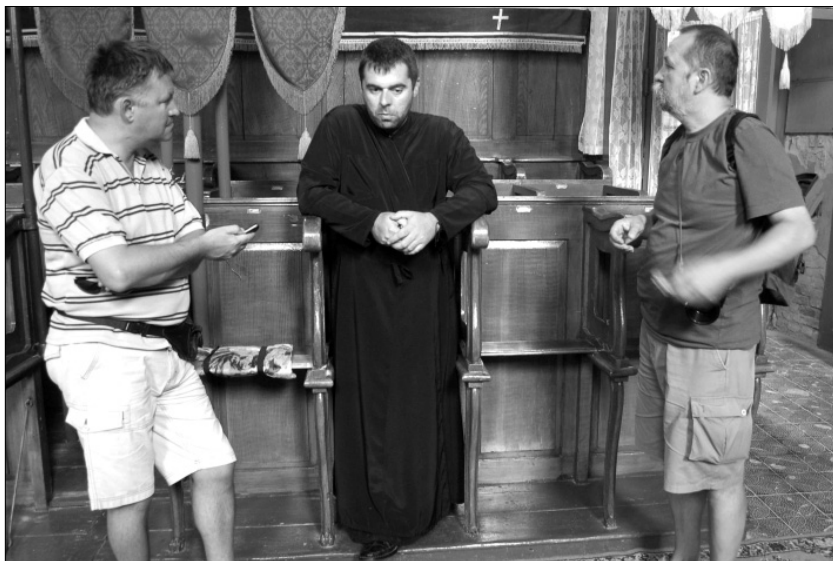
– Tévé román nyelven?

- A Digi szolgáltatónak köszönhetően látunk romániai műsorokat.
- Az anyaországgal, Romániával tartja a kapcsolatot?
- Igen, igen! Jönnek ide romániai lelkészek, én is felkeresem őket.
- Segítséget a román állam részéről kapnak?
- Segítséget a román állam részéről nem kapunk.
- Nem csupán pénzbeli segítségre gondoltam.
- Nem. Segítséget a román állam részéről nem kapunk. A nagybecskereki önkormányzat támogat, az écskai helyi közösség segít. Kaptunk évekkkel ezelőtt havi ötven eurót a Román Ortodox Egyháztól, de amióta tervbe vették a bukaresti nemzet templomának megépítését, azóta nem küldenek. Arra kell a pénz.

Elköszönök Gabriel Bandu lelkésztől. Kollégám, Léphaft Pál megjegyzi:

- Láttam, nagyon jól megértettétek egymást.

Hogy ne értettük volna meg, amikor romániai magyarként és szerbiai románként a sorsunk, a gondunk és a reménységünk közös.

Ambrus Attila, Gabriel Bandu és Ferencz Csaba

Ez a közös sors azonban nemcsak Közép-Európa kisebbségeire jellemző, hanem mindannyiunkra, akik száz éve még egyetlen birodalom polgárai voltunk. Erről Gazdag Ervin győz meg, akivel elindulunk, bejárjuk Écska utcáit, belépünk templomaiba, s a kezdetben rövide, végül egész délutánosra kerekedett falunézés egyben időutazássá is lett.

Kedves Olvasó, tartsál velünk! Nem bánod meg!

*

Gazdag Ervinnek szerencséje van. (Az más kérdés, hogy Écska is szerencsés amiatt, hogy a helytörténész éppen a falu lakója lett. Hiszen a mai Szlovénia területén született, ahogyan ő mondja: az Osztrák–Magyar Monarchiában, s annak a közép-európai szellemiségnek – amely meglehet sohasem létezett igazából, csak nekünk, a ma peremvidékre szorultaknak lélekvágya – képviselője, mely a sokszínűséget, az együttműködést, a barátságot értéknek tartja.)

Szerencséje van Gazdag Ervinnek, mert a négy écskai szlovén egyiként egyszerre tudja kívülállóként és belülről is látni és láttatni a sokáig német, majd magyar, végül szerb többségű, sok-sok nemzet fiai által lakott és épített, időnként lerombolni próbált település történelmét.

A történet Ervin szerint így kezdődött:

– A bánsági pusztaság kamarai földjeit 1781 nyarán adták el a bécsi és a temesvári árverésen. A vevők földesurakká váltak, a megvásárolt vagyont pedig uradalomnak hívták, melyet az új tulajdonos eladhatott, szétoszthatott, örököseire hagyhatott, feldarabolhatott, de új földterületekkel is bővíthetett. Az uradalmon mindent lehetett csinálni, ami hasznot hozott az új tulajdonos és az ország számára. Bármilyen nép, akármilyen nemzetiségű és vallású jobbágyok betelepülhettek a birtokra, fejlődhetett a mezőgazdaság, a kereskedelem, a textilipar, a mesterségek... A falu körüli föld és Écska mint birtok 1781. augusztus 1-jén, a bécsi árverésen került Lázár Lukács marhakereskedőhöz. A majorság 30 000 égerfányi föld (1 égerfa = 57,55 ár). A jómódú kereskedő 217 000 forintot fizetett, az egyharmadát készpénzben, míg a fennmaradó tartozást az előírt tíz éven belül kellett törleszteni évi

4%-os kamat mellett. Lázár Lukács a birtok megvásárlásával nemesi címet is kapott écskai előnévvel, és a birtokon található településeken élő lakosságot is megkapta.

Azaz új korszak köszöntött az écskaiakra, bármennyire is hihetetlen a mai olvasónak, noha akkor már 1782-t írtak, a feudalizmus elkezdődött a Bánságban. A falu lakosai többé nem használhatják ingyen a földet, nem vágathják ki az erdőt, nádat és cserjét, nem legeltethetik a marháikat, nem vadászhatnak és horgászhatnak. A falu minden lakójának évente húsz napot kellett robotolnia, és az éves hozamának tized részét le kellett adnia.

Lázár Lukács erzsébetvárosi, örmény származású gazdag kereskedő fia volt, 1727-ben született Temesváron. A család vagyonát abból szerezte, hogy marhával látta el a temesvári pasát. Belgrád eleste és a szülei halála után üzleti politikáját teljesen megváltoztatta, az osztrák császári sereg minőségi hússal való ellátására rendezkedett be.

– Az üzleti tisztesség, pontosság eredményeként Lázár Lukács nagyon hamar hírnevet szerzett a császári katonai körökben – meséli Gazdag Ervin. – Megkapta a császári osztrák–magyar hadsereg ellátmányozásának tiszteletbeli alezrederesi címét. 1783-ban, közvetlenül karácsony előtt érkezik Écskára a földesúr felesége is négy fiával: JÁNossal, ÁGOSTONnal, MIHÁLYLal és JÓZSEFFel. A birtok dolgos kezeket igényelt, s ezért a földjét új lakosokkal telepítette be, így alapozta meg a falu soknemzetiségű és többvallású összetételét, amely a különböző nemzetiségek, vallások és kultúrák konglomerációjaként nagy sebességgel terjeszkedett és fejlődött. Pravoszláv (görögkeleti) románok és szerbek; római katolikus bolgárok, magyarok és németek, valamint református szlovákok éltek a faluban. Mindannyian úgy éltek itt együtt, hogy a saját, valamint a birtok felvirágoztatása érdekében dolgoztak.

A legidősebb fiú, Lázár János megtapasztalhatta, mit jelent egy régi jó viszony, amiről ő szülei elbeszéléseiből tudhatott. Gazdag Ervin egyre jobban belelendül a mesélésbe:

– A törökök még 1717-ben elhagyták a Bánságot. 1788 szeptemberében azonban visszatértek. II. József császár a Bánságba siet, Karánsebesre indul, hogy saját egységeivel segítse a védőket. Azonban szeptember 14-én a szlatinai csatában megveri az osztrákokat JUSZUF

pasa, a nagyvezér. Lóhalálában menekül a császár a csatatérről, és épphogy megmenekül. A török könnyű lovasság gyorsan halad előre. Écskán pánik tör ki, a helyiek menekülnek. Lázár János hatvan felfegyverzett lovassal, valamint testvérével, Ágostonnal a faluban marad. A törökök tárgyalókat küldenek Écskába, fogadásukra a saját kíséretével indul. És... biztosítékot kap, hogy a birtokát és a falut megóvják a háborús rombolástól, a hála jeléül a földesúr családjának a törökökkel való múltbéli jó viszonya miatt!

Aztán fordult a hadi szerencse, s a török sereg üldözéséhez csatlakozott saját lovasaival Lázár János is, szolgálataiért a bécsi udvar nemesi címet adományozott neki.

Az écskai Keresztelő Szent János katolikus templom

Nem sokkal azután, hogy a falu megmenekült a törökök megszállásától, 1793-ban három hónap alatt elhunynak a szülei, Lázár Lukács és SZIBILLA. János átveszi a birtok vezetésének terhét.

– János – mondja Gazdag Ervin – sokoldalú tehetség. Szereti a lovakat, tehetséges zenész, verseket ír, jó vívó hírében áll. Elindítja az első sörfőzdét a faluban. Mint költő vendégeskedik Mária Teréziánál is, a császárnő felajánlja, hogy maradjon Bécsben, de ő ezt elutasítja. Legnagyobb érdeme talán mégis az, hogy 1793-ban felépítette az első római katolikus plébániát, majd egy év múlva a templomot Écskán.

Romantikus regényhősre, talán Jókai Berend Ivánjára emlékeztet János élete. Azzal a különbséggel, hogy rossz véget ér. Ervin már-már a hatást lesve regéli el az újlatin szappanoperák fantasztikumát meghaladó esetet:

– Nem Écskán, hanem Eleméren történt, az Erdei bálhoz fűződik. A bált egy kétnapos lovaglőverseny előzi meg a becskerekai katonai helyőrség tagjai között. A versenyen egy fiatal hadnagy nyer. A bálon a győztesnek jár az a megtiszteltetés, hogy az első tánchoz a jelenlévő lányok közül válasszon magának partnert. A huszáregyenruhás fiatal hadnagy elindul az egyik vendég, a Lázár család jó barátjának egyetlen leánya felé, aki az izgalomtól teljesen elpirul. A fiatal hadnagy váratlanul meghátrál, visszahúzza kinyújtott kezét, és egy másik lány felé nyújtja. Taps helyett síri csend uralkodik a teremben, minden szem a megsértett lány vőlegényére szegeződik, ő viszont zavartan és tanácstalanul állt. Hirtelen a terem közepén megjelenik Lázár János, odamegy a hadnagyhoz és ledobja elé a kesztyűjét: párbajra hívja. Az elfogadja a kihívást, és 1809. június 17-én korán reggel egy ismeretlen helyen, Eleméren megtörténik a párbaj. Él a legenda, hogy a halálos sebet János akkor kapja, amikor a helyszínen megjelenik a lány, aki miatt a párbajra sor került. Éles sikoltására, mely mindkettőjüket a harc befejezésére utasítja, János állítólag odafordítja a fejét, és abban a pillanatban éri a mellkasát halálos szúrás. Így 52 éves korában, utód nélkül hal meg az écskai földesúr...

Ágoston öröklí a birtokot, aki a császári hadsereg ezredese, egyben Magyarország egyik legsikeresebb és legműveltebb mezőgazdasági szakembere. Ágoston felújítja a római katolikus templomot 1811-ben,

hozzáépített egy harangtornyot két haranggal, valamint cseréppel fedte le a tetejét. Écskába 1812-ben közel 46 000 facsemete (kanadai nyárfa, fenyő, juhar, nyírfa) és bokor érkezik, elkezdődik Écska és környékének tervezett erdősítése.

– A sors azonban újabb tragikus fejezetet írt a Lázár család történetéhez – folytatja Ervin. – Lázár Mihály, a birtokalapító harmadik fia elégedetlen apja végrendelkezésével, és felül akarja vizsgáltatni azt. Ezt a törekvését nem hagyja jóvá Ágoston. Amikor egy nap Ágoston elutazik Becskerekre, Mihály egyenesen Écskára megy, és kiadja a parancsot az embereinek, hogy az uradalom tehéncsordáját hajtsák át birtokára, Lázárföldre. Időközben az écskai futárok értesítik a szarvasmarhák elrablásáról Ágostont, aki felfegyverzett hajtókat küld az elte-

A Szent Hubertuszt ábrázoló szobor ma is áll a Lázár-kastély egykori díszkertjében, az *Alföld első georgikonjában*, ahogy a kertet az egykor ide látogató Vedres István *inzsellér* nevezte

rejt csorda után. Lázárföld bejáratánál érik utol Mihályt. Visszahajtják a csordát Écskára, de van, aki követi Mihályt egészen házáig, amelynek a bejárata előtt az egyik kísérő lelövi a kisebbik Lázár testvért. Mihály 1815. december 11-én, negyvenhárom éves korában meghal. Écska és Lázárföld között valóságos helyi háború tör ki. A gyilkos életfogytig tartó büntetése zárta le a történetet, Ágoston pedig a saját birtokának parkjában emlékművet állított, melyre a következő latin szöveg került: „Écskai Lázár Mihálynak, aki 1815-ben hunyt el, miután bűntársaival megpróbálta erőszakkal visszahódítani a birtokot. Az emlékművet az elhunyt gyászoló testvére, écskai Lázár Ágoston emeltette, hogy e szomorú és szerencsétlen esemény összefogásra figyelmeztesse a Lázár család utódait.”

Hány hasonló emlékeztető oszlopot kellene állítani ma Kárpát-medence különböző részein?! Az összefogás szükségességét példázni...

1820-ban az écskai főúri kastély építésének munkálatai befejeződtek. Az ünnepélyes megnyitót augusztus 29-én szervezték, Écska nagyra becsült vendége a híres gróf Esterházy volt, aki erre az eseményre magával hozta a kor „csodagyerekét” is, LISZT FERENCET. A kilencéves zongorista az ünnepi vacsorát követően játékaival elkápráztatta a meghívott vendégeket, akik lelkesen ünnepeltek.

Az 1821-es esztendővel a birtok Magyarország legjövendősebb birtokává vált.

– A falu tehetséges lakói, románok, németek, bolgárok, magyarok és néhány szerb, sikeres földművelők, állattenyésztők, szőlőtermelők, konyhakertészek, kertészek, akik a császárság piacára különleges árukat visznek, a legjobb minőségű vetőbúzát, kukoricát, gyümölcsöt és zöldséget, csemetefákat, szarvasmarhát, juhokat és disznókat, szőlőt, és ami ekkoriban nem mindennapi jelenségnek számít, hogy tél idején nyári gyümölcsöt kínálnak, melyeket melegházakban nevelnek – büszkélkedik Gazdag Ervin.

Lázár Ágoston, a birtok földesura 1833. augusztus 7-én Pesten elhunyt. Helyére legidősebb fia, ZSIGMOND lép. Az új földbirtokos a császári sereg hadiszállítója, tábornok, Bécs egyik legreményteljesebb tisztje. A legmagasabb birodalmi kitüntetések viselője. Harminchét évig vezeti az uradalmat.

Écska életét is döntő módon meghatározta az 1848-as forradalom. Erről Gazdag Ervin véleménye:

– A XIX. század negyvenes éveiben a császári udvarnak egyre gyengébb a befolyása Magyarországra, amelynek évszázados önállóságra törekvése egyre erőteljesebbé válik a francia forradalom hatására. A lázadó vazallus Magyarország a gazda gyengeségét érezve elkezd a Bánság magyarosítását. Az 1848-as magyar forradalom kitörését követően semmi sem maradt a régi. Magyarországon megszüntették a feudalizmust, új korszak kezdődött a parasztság és Écska életében. Sajnos a magyar forradalom vezére, KOSSUTH LAJOS nem fogadta el a szerb országgyűlés 1848. májusi határozatát, és az ez alapján a szerbeket megillető egyházi és területi autonómia jogát, hanem azt mondta: „A kard mindent megold!”

És a kard nem oldott meg semmit...

– Ezzel Kossuth fellázította a szerbeket a Bánságban és Becskerekén is – folytatja a helytörténész. – A magyar kormány Becskerekre küldte Kiss Ernő ezredest 2500 katonával, hogy megvédjék a várost. Kiss három zászlóalj gyalogsággal, tíz csapat lovassal és nyolc ágyúval érkezik Becskerekre 1848. május 24-én. Écskára és Aradácba kihelyeznek egy-egy csapatot Becskereki előőrsként. Egyébként Kiss Ernő, a forradalom tizenhárom magyar tábornokának egyike, az eleméri birtok földesurának és alapítójának, az écskai Lázár Lukács barátjának, Kiss Izsáknak az unokája volt, akit a szabadságharc leverése után, 1849-ben foglyul ejtettek, és október 6-án Aradon agyonlőttek. Titokban temették el Katalinfalván, ahonnan a földi maradványait csak húsz évvel később szállították át Elemérre. Écskán feszült a hangulat. Tudják, hogy a szerbek Perlaszban, a magyarok Nagybecskerekén táboroznak; szinte elkerülhetetlen, hogy Écska a csata színterévé váljon. Június a csatavárással telik. Az első összecsapás 1848. július 15-én zajlik. Ez a magyarok és szerbek első komoly összeütközése a szabadságharc során. A felkelők Perlaszból STRATIMIROVIĆ vezetésével megtámadták a Kiss ezredes parancsnoksága alatt álló magyarok védőállásait. Écskán előző éjszaka megbeszélésre került sor Kiss Ernő ezredes és Lázár Zsigmond nyugalmazott tábornok között. Kiss Ernő tudta, hogy az écskai földbirtokos császári hadseregben eltöltött szolgálata okán a bécsi udvart támogatja. Felmenőik baráti kap-

csolatának szellemében a két katona az éjszakát a csatatéren uralkodó helyzet áttekintésével töltötte, hogy aztán hajnalban Lázár Zsigmond elindulhasson Bécsbe, Kiss Ernő pedig a harcba.

Győztese a harcnak nem lett. Mindkét fél visszahúzódott eredeti állásaiba: Kiss Ernő Becskerekre, Stratimirović pedig Perlaszba. A pancsovai kerületi bizottságnak küldött levelében DRAKULIĆ táborparancsnok így tájékoztat: „A csata hat teljes óráig tartott és a legtöbbet az ágyúk harcoltak... Én az ellenséget megvertem, Écskára visszavertem, de mivel nem volt elég lövedékem, nekem is abba kellett hagynom”.

JOVAN STEFANOVIĆ VILOVSKI önéletírásában pedig így számol be a csatáról: „Az látszott, hogy ez a csata számunkra szerencsétlen kimenettelű, de hogy a huszárok miért nem kezdeményeztek ütközetet, amikor alkalmuk lehetett volna rá, azt soha nem fogom megérteni. [...] Ahogyan később tájékoztunk, Kiss aznap annyira elcsüggedt, hogy kiadta a parancsot a visszavonulásra, Temesvárra. De mivel mi visszahúzódtunk, visszavonta ezt a parancsot, és itt maradt. Jó érzés számomra, hogy akkor nem foglaltuk el Écskát és Becskereket, mert a harcban újoncok

A perlaszi ütközet az első komoly magyar győzelem a Délvidéken 1848. szeptember 2-án (A. Strohmayr litográfiája)

voltunk, és nekünk, tiszteknek nem volt elég erőnk, hogy az irreguláris hadsereget fegyelemben megtartsuk. Egy régi szokáshoz híven a szerbek azt tartották, hogy a háborúskodás, hódítás és fosztogatás ugyanazt jelenti. Tehát nem állt volna módunkban megfékezni a győztes hadsereget, és így Becskerek valóban áldozat lett volna.”

Kiss és Lázár megegyeznek, hogy nem ütköznek meg, és Écskát megkímélik, Stefanović pedig évek múltán is elégedett, hogy az ellenséges Nagybecskereket nem dúlták fel... Ó, régmúlt idők, ó, jó erkölcsök!

Az erkölcsök után az etiketről beszélgetünk Gazdag Ervinnel.

– A XIX. század derekának legfontosabb eseménye Écskán kétségtelenül I. FERENC JÓZSEF 1852-es látogatása volt. A fiatal császár megtekintette a Tisza folyó mentén a hidak és utak építését, és ha csak egy napra is, de Écskába érkezett. Megtiszeltetés ez a földbirtok urának és a falunak! I. Ferenc József később vadászik is a környező lápvilágban. Ezért hívják a ma természetvédelmi területé nyilvánított tavat Császár-tónak.

A legenda szerint FERENC FERDINÁND itt vadászott, mielőtt Szarajevóba indult volna...

Elcsevegünk arról, mi lett volna, ha marad még egy pár napot az écskai paradicsomban... A történelemmel ugyan nem szabad mi lett volnát játszani. De inkább csak nem szabadna. Eljátszogatunk hát a magunk szórakoztatására, hirtelen egy más világot teremtünk. S az sem zavar, hogy Ervin figyelmeztet: arra, hogy a sarajevói merénylet előtt a trónörökös Écskán járt volna, semmilyen dokumentum sem utal.

Közben elérkezünk a falu katolikus templomához. A Keresztelő Szent János római katolikus templom a néhai templom helyén épült, amely több falusi épülettel együtt 1836-ban leégett. A templom hatalmas méretű, egyhajós épület, félkör alakú oltár háttérrel és igen magas harangtoronnyal. Méreteinek összhangja kivételes esztétikai élményt nyújt. Lázár Zsigmondot, templomépítési vállalkozásáért IX. PIUSZ pápa a Szent György-érdemrenddel tüntette ki.

– 1861-ben tartották meg a korosodó földesúr, Lázár Zsigmond és a fiatal EDELSPACHER VIKTÓRIA esküvőjét – meséli Gazdag Ervin. – Még az év végén Zsigmond elkezdte az új római katolikus templom építését. Az építkezés alatt a már meglévő templom is áll, a székesegyházat

köréje emelik, s a tűzben megrongálódott épületet csak akkor bontják le, amikor a Szent József-templom készen áll. Az új templom belső falfestésének elkészítésére Lázár Zsigmond meghívja a neves holland festőt ADOLF VAN DER VENEET, aki három nagyobb szentképet fest meg: Jézus megkeresztelését, Juditot és Szent Erzsébetet. Juditot Edelspacher Viktóriáról, Szent Erzsébetet pedig Zsigmond édesanyjáról, EDELSPACHER ERZSÉBETRŐL mintázza meg.

Bejártuk már a falut, a templom festményeit is megtekintettük, s már a Harnoncourt-kastély udvarán ülünk. A kastély ma szállodaként üzemel. Pompás kertje a nyugat-európai kertekre emlékeztet.

A kastélyt 1817-ben Lázár János építette, éveken át a koronás vadászok találkozójának helyszíne volt. Vendég volt itt Ferenc Ferdinánd trónörökös (négy alkalommal) és I. Sándor szerb kormányzó is.

Adjatok az Úrnak nagy dicsőséget, imádjátok az Urat szent templomában
– olvasható latinul a gazdagon díszített katolikus templom boltívén

Alkonyodni kezd, így Gazdag Ervin is előreugrik a történelemben.

– 1867-ben születik Lázár Zsigmond és Viktória lánya, MÁRIA ANNA. A Zsigmond 1870-ben bekövetkezett halálát követő negyedszázad Écska hanyatlását jelenti. Szárazság, majd árvíz, fagy sújtja a vidéket, pestis és kolera pusztít. 1886-ban egy bécsi bálon Mária Anna megismerkedik a trónörökös Ferenc Ferdinánd segédjével, REISGRAF FÉLIX D’HARNONCOURTtal. A fiatal nemes, hogy maga mellett tarthassa az ifjú hölgyet, megkapja a trónörökös beleegyezését, hogy Mária Anna Bécsben maradjon mint udvarhölgy. Ám anyja visszaviszi Écskára, hogy a Lázár birtok fölötti ellenőrzését Mária Anna esetleges frigye miatt el ne veszítse. Félixet azonban megbabonázta a lány, s küzdött azért, hogy Mária Anna a felesége legyen. Pár alkalommal titokban Écskára utazik. Román parasztnak öltözik, és hűséges szolgája segítségével így beszélhet szíve választottjával a kastély falain keresztül. Az anya végül engedélyt ad a házasságkötésre, melyet 1887. december 28-án Budapesten tartanak meg. Félix már a következő év januárjában Écskára költözik. Az anya 500 000 forint kártérítés ellenében átadja a birtokot a fiataloknak, és Baltavárba költözik. Hátralévő élete során soha többet nem látogat el Écskára.

A fiatalok 21 634 hold földön gazdálkodnak. Félix hamar kimutatja foga fehérjét: kártyázik és a vadászat nagy szerelmese lesz. Elhozatja KOHAUT JÓZSEFet, a híres bécsi építész, aki műtermet nyit a kastélyban és azonnal elkezd a Bega hídjának építését a kastéllyal szemben. A kastély nagy szalonját is átalakítja: a vadászteremben kiállítja Félix ázsiai és afrikai vadászatairól hozott kipreparált trófeákat. A kastély vadászterme az egész császárságban híressé válik. Félix D’Harnoncourt kihasználja a trónörökössel fennálló kapcsolatait és négy alkalommal elhozza Ferenc Ferdinándot vadászni Écskára. A trónörökös mindig nagy kísérettel érkezik, amely az akkor legbefolyásosabb embereket jelenti. Így Écska négy alkalommal látta vendégül az akkori kor legmagasabb rangú császári vendégeit.

A D’Harnoncourt család sorsa azonban tragikusan alakul. Gazdag Ervin erről így mesél:

– 1891-ben születik a kis Félix, akit azonban gyerekként súlyos bal eset ér: leesik a lóról, elméje megsérül. A II. világháború után ő a család

egyetlen tagja, aki a birtokon marad. Élete végéig a földesúr egykori kertésze, KOVÁCS FERENC gondozza...

Itt el is jutottunk a XX. századhoz. Azt már nem lehet ilyen kedélyesen elmesélni, feldolgozni. Gazdag Ervin megemlíti néhány szörnyűséget. Félix D'Harnoncourt legidősebb lánya, MÁRIA LUJZA hozzámegy zongoratanárához, CARSTEN CARLHOZ. Apja ötmillió korona megváltási díjat fizet ki lányának. Az ifjú házaspár ebből birtokot vásárol az erdélyi Marospetresen. Az első világháború végén a község román lakói kirabolják a birtokot, és a házaspár gyermekével alig tudott elmenekülni a lincselés elől. Németországban előről kezdik az életet, hat gyermekük születik, nyomoruk miatt el kell válniuk. Mária Lujza, hogy enni tudjon adni gyerekeinek, hozzámegy a gazdag autókereskedőhöz, ROBERT VON KATZENSTEINHEZ. HITLER hatalomra jutása után a zsidó származású von Katzenstein elveszíti teljes vagyonát, és 1938-ban korán meg is hal.

De ez már egy másik történet!

Másnak kell majd elmondania. Akit érdekel, forduljon Gazdag Ervinhez.

Az úrilak közelében még ma is áll a szebb idők is megélt víztorony

Ezúttal én csak arra vállalkoztam, hogy megismerjek egy olyan falut, olyan települést, olyan közösséget, amely azért tudott naggyá lenni, fejlődni, a világ figyelmének középpontjába kerülni, mert felismerte az interkulturalitás előnyeit. Különböző nemzetiségek, különböző vallások, felekezetek tagjai együtt dolgoztak. Ahogyan korábban Gazdag Ervin mondta: mindannyian úgy éltek itt együtt, hogy a saját, valamint a birtok érdekében cselekedtek.

És ez a gyakorlat mintha manapság visszatérne a Bánság eme szegletébe. Lehet, derűlátással vádolsz, kedves Olvasó, de az écskai délután és az erzsébetlaki este után nem írhatok le mást, mint ezt: a gonosz ellen az az egyetlen fegyverünk, hogy nagyobb fontosságot kell tulajdonítanunk a jónak.

Az écskaiak, az erzsébetlakiak ezt teszik.

Ambrus Attila

(A szerző a *Brassói Lapok*
főszerkesztője)

**Az 1711-ben épült Szent Miklós szerb ortodox templom
állami védelem alatt áll**

NYOMKERESÉS A TITELI DOMBOKON

A Titeli-fennsík lábánál, a Tisza folyásának jobb partján fekvő délkelet-bácskai kisvárost, Titelt a pecsétetes okmányok a XI. század hetvenes éveiben említik először Tytul néven. Persze nevezték azt idővel Tituliumnak, sőt Theissbügelnek is a benne lakók.

Napjainkban közigazgatásilag a névadó Titel mellett Dunagárdony, Mozsor, Sajkáslak, Sajkásszentiván és Tündéres tartozik ehhez a történelmi villongások szempontjából többszörösen is összetett községhez. A várossal átellenben, a bánati oldalon ömlik a Béga a Tiszába, majd néhány km-re délre maga a Tisza ölelkezik össze a Dunával. Természetesen voltak itt egyéb érintőpontok is, amelyek nyomait leghívebben ma már csak a város címere őrzi. A sajkákét, továbbá egy megnyerő külcsínű várét, amelynek felújítására BAKÓCZ TAMÁS (1442–1521) bíbo-

Az Alsóváros és a Tisza a város fölé emelkedő dombról

ros, esztergomi érsek, minden idők legesélyesebb magyar pápajelöltje is komoly összeget fordított 1500 körül. Egyes források szerint az első titeli erődítményt még a rómaiak építették, ugyanakkor léteznek olyan vélekedések is, miszerint az ún. vízi vár, melynek egyik oldalát a Tisza, a másikat pedig a Sajkásvidék mocsarai védték az ellentől, lényegében a tatárjárás után jött létre. Falai annak a Szent Bölcsesség (Hagia Sophia) nevet viselő, adományokkal is gazdagon ellátott Szent Ágoston-rendi társas káptalannak az épületeit övezték, melynek 1077 és 1095 között kelt alapítólevelét Szent László király és öccse, LAMBERT herceg látták el kézjegyükkel. Sajnos az évszázadok alatt állandósult ostromok – az utolsó ilyen akciók egyikét PERCZEL MÓR hadai viselték ellene, illetve védői ellen 1849-ben –, továbbá a mindenkori megmondhatók hozzáállásának *[kell ember a gátra, csak zsoldot ne kérjen. Vagy ha kér is, lehetőleg ne sokat! – a szerz. megj.]* eredményeképpen a hajdani erődít-

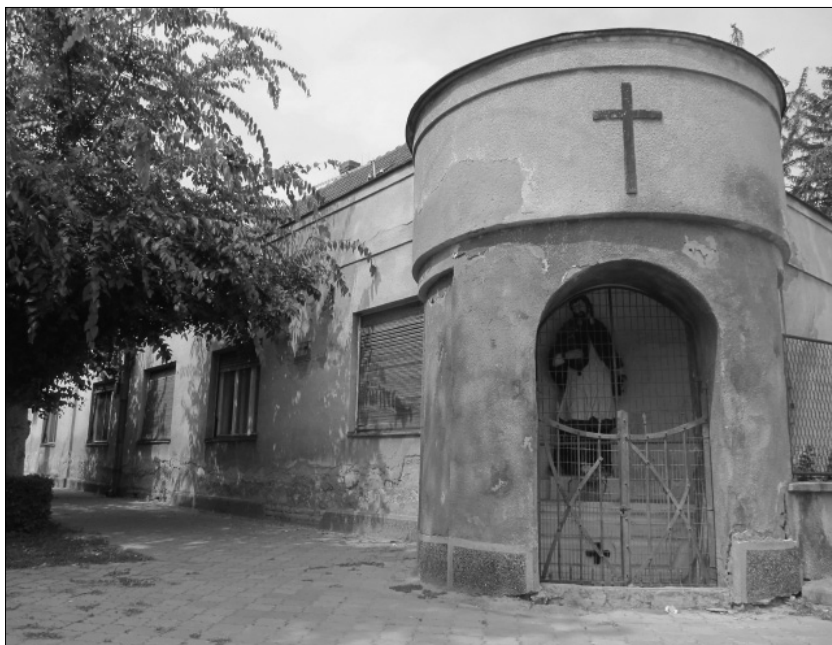

A Fájdalmas Szűzanya-kápolna romjai

ményből mára már legfeljebb a föld alatt rejtőző alapfalak maradtak meg. Mert hát akadtak olyan idők is a (had)történelem folyamán, amikor a péterváradi és a nándorfehérvári várak újjáépítéséhez szükséges téglákat innen szállították a Dunán.

A 132 méteres tengerszint feletti magasságú Kálvária-dombon az obligát digitális jelerősítő antennát leszámítva napjainkban mindössze egy, romjaiban is tiszteletet és elcsendesedést parancsoló templomszerűség járható be, a helybeli SCHMIDTMAYER FERENC és neje, ZSIGRAY MÁRIA által 1892-ben emeltetett Fájdalmas Szűzanya-kápolna, mely az Úr dicsőségének hirdetése mellett az elhunyt GIZELLA leányuk feletti szülői gyászról is szól.

Lényegében az 1944. október 22-én jegyzett partizán városfelszabadítást követő interregnum idején eltüntetett titeli őslakos németek után sem maradt sokkal több, mint megannyi, kemény évtizedeken

Nepomuki Szent János szobra

át elhallgattatott emlék. Legfeljebb az elődök márványkőbe vésett neve a temetőkertben, illetve a néhai evangélikus közösségnek a Titel-Felsővárosban mindmáig értelmetlenül pusztuló temploma. A déli szemhatáron a vasúti és a közúti forgalom igényeit egyaránt kielégít(het)ő hídpáron túl a szalánkeméni torkolatvidék sejthető. Több emberöltőn keresztül megkülönböztetett büszkeséggel emlegették a helybeliek: bizony ezen a vidéken lett eltemetve Attila is, az Isten Ostora! Napsugárba, holdsugárba, sötét éjszakába.

A titeli Alsóváros központjának kiemelkedő szakrális épületei mindenképpen az 1812-ben emelt, majd „járat” közben sugarasított tornyú Nagyboldogasszony-templom, valamint az igen gazdag ikonosztázzal bíró szerb ortodox templom 1810-ből. Nepomuki Szent Jánosnak a

**Gróf Leiningen-Westerburg Ármin
(1848–1900) sírhelye**

főutca sarokházának fölkéjébe zárt szobrát vasrácsok óvják az időjárás viszontagságaitól és az egyéb jellegű rongálástól.

Noha a világhálós krónikák (is) külön kiemelik a magyar csapatok 1941. április 13-ai titeli bevonulását, továbbá a félszáznál több helyi áldozatot követelő 1942-es razzia mozzanatait, az ún. magyar világot idéző tárgyi emlékeknek mindmáig van létjogosultsága e tájon. A katolikus templom külső falán lencsevégre kapott, erősen korrodálódott vízrajzi magasságjegy-táblácskán kívül a már említett domboldali temetőkertben is áll egy címeres obeliszk egy borostyánnal körbefutott törzsű tölgyfa tövében, rozsdamarta kovácsoltvas kerítéssel is oltalmazva. Kölcsönvett költői megfogalmazással élve, az alant elterülő rétnek minden egyes aranykalásza fennen hirdeti gróf LEININGEN-

Titellel szemben a Béga torkolata

WESTERBURG ÁRMIN (1848–1900) „földművelésügyi m. királyi ministeri biztosnak” a titeli Tisza–Duna töltésfenntartási és belvízszabályozó társulat élén végzett áldásos cselekedeteit.

A legújabb, reneszánszát élő helytörténeti romantika elemeire viszont az Alsóváros postása, GRIGA bácsi hívta fel kicsiny terepjáró különítményünk figyelmét. Szolgálati napjának delelőjén papucsban, ugyanakkor jómaga is vérbeli túrázó lévén barátságosan végigkálauzolt bennünket nemcsak a dombtető újra felfedezett és tatarozási szándékkal megközelített reliktumai között, de a Halász utca sarkán épült Bogojevics-féle tájházban is, mely objektum részben nemcsak a löszfal belsejébe vájt lakások, az ún. lagonyok korszerűsített változatát hozta elénk, de több régi mesterséghez kapcsolódó szerszámot, illetve berendezést is felvonultatott állandó tárlat formájában. Divatos szóval fogalmazva interaktív, azaz kipróbálható módban, szabályos cégekkel is ellátva mindezt. Alkalmi vezetőnk természetesen a tájház vendéglátói részlegének bemutatását sem hagyta ki. A XIX. század polgáriasodó hangulatának élőképei láttán szinte zsigerből vágja rá a betévedő, ide bizony érdemes többször is visszatérni! Időről időre visszakanyarodni a macskaköves utca glédában silbakoló fácskái mentén. Folytatni a barangolást abban a kisvárosban, ahonnan ALBERT EINSTEIN, a relativitáselmélet megalkotója is választott önmagának 1913-ban szakmai, majd élettársat MILEVA MARIC (1875–1948) matematikus személyében. Itt, Titelen született továbbá a huszadik század legismertebb szerb nemzetiségű kettős ügynöke DUŠAN DUŠKO POPOV TRICIKL (1912–1981) is, akiről IAN FLAMMING 1953-ban megformázta James Bond, a 007-es ügynök halhatatlan alakját.

Végezetül hadd álljon itt még egy echte helyi sajátosság! Míg a 2002-es népösszeírás idején Titelen – az 1910-es esztendőben kapott 1858-as létszámhoz viszonyítva – 582-en vallották magukat magyar-nak, a Tisza menti kisváros Tiszavirág nevet viselő magyar művelődési egyesületének szinte rekordidő alatt háromszáz bejegyzett tagja lett. Harmincévnyi csönd után tört meg akkortájt végre a hallgatás, fakadt fel újra az ajkakon az ének...

Martinek Imre

Hét Nap, 2013. november 27.

TARTALOM

Témák nyomában (Tóth Livia)	
<i>Megtartotta első riporttáborát a Vajdasági Magyar</i>	
<i>Újságírók Egyesülete</i>	5
A vendégfogadó falu (Tóth Livia)	
<i>Erzsébetlak – a horgászok, vadászok és kikapcsolódásra</i>	
<i>vágyók paradicsoma</i>	9
Küzdelem a magyar osztályokért	9
Milyen az erzsébetlaki birkapaprikás?	11
Hogy mindenkinek jó legyen!	14
Nem lehet karba tett kézzel ülni (Ternovác István)	17
Paltyának a bánati népek tengerében (Ferencz Csaba)	21
A tanító szerzetes	22
Aranybányászokból földönfutók	22
A „befogadó” Monarchia	24
Személyes kötődések	25
Paltyán jövő	26
Ahogy mások látják	27
Miből lesz a stukatúr? (Bencsik István)	29
Fogynak a kertészek (Kecskés István)	37
A szomszéd már nem vetélytárs (Tóth Livia)	
<i>Lukácsfalván a Bakos család gazdaságában jártunk</i>	41
Minden héten hét napot dolgozunk	41
A föld ideköt	43
Füstölő (Léphaft Pál)	47
Nem az ember, a természet az úr (Csőke Csaba)	49
Természetvédelem vagy munkahelyteremtés?	
(Kecskés István)	
<i>A Császár-tó rezervátum átvétele céljából</i>	
<i>új közvállalat alakul Nagybecskereken</i>	55
Écskai csata (Léphaft Pál)	
<i>Nyári szöveg klottgatyáról és 48-as huszárokról</i>	59
Ervin, a gazdag (Ferencz Csaba)	63
Ó idők, ó, erkölcsök! (Ambrus Attila)	65
Nyomkeresés a titeli dombokon (Martinek Imre)	87

Szigetlét
Írások, beszélgetések, fényképek

Vajdasági Magyar Újságírók Egyesület
Újvidék, 2014

Szerkesztette Tóth Livia
A kiadásért felel a VMÚE vezetője
Olvasószerkesztő Kaszás Angéla
Könyv- és borítóterv Léphaft Pál
Műszaki szerkesztés
Basiliscus KMM

Készült az újvidéki Verzal 021 nyomdában
300 példányban

ISBN 978-86-917547-0-9

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Újvidék

821.511.141(497.11)-92(082.2)

SZIGETLÉT : írások, beszélgetések, fényképek / [szerkesztette Tóth Livia]. – Újvidék : Vajdasági Magyar Újságírók Egyesülete, 2014 (Újvidék : Verzal 021). – 91 str. : ilustr. ; 22 cm. – (Délvidék felfedezése ; 1.)

Tiráž 300.

ISBN 978-86-917547-0-9

9 788691 754709

